

LOKALE SOCIO-STRUCTURELE DETERMINANTEN VAN STEDELIJKE SECULIERE EN REGULIERE PRIESTERROEPINGEN. Casus : Stad Gent 1801-1914

door

H. VERSTREPEN

Verantwoording

De crisis in de verhouding tussen Kerk en Wereld wordt reeds jaren weerspiegeld in de daling van de priesterroepingen. Om ons inzicht te verschaffen in de huidige situatie is het beroep op de geschiedenis onontbeerlijk. De praktijkgegevens vormen vaak onze seriële bron, waarbij de priesterroepingen een van de interessantste indicatoren vormen van de innerlijke evolutie van het kerkinstituut en het godsdienstig gevoel in een gemeenschap. Het nut ervan werd vroeger niet in vraag gesteld, want het werd bevestigd door de traditie, die haar waarde ontleende aan een maatschappij die relatief in evenwicht was. Bij een desintegratie van het oude patroon wordt dan ook alles opnieuw in vraag gesteld, en het kind al eens met het badwater weggesmeten. Ook de Kerk ontsnapte niet aan dit zoeken naar een nieuwe synthese van waarden en structuren¹. Vermits de massale golf van onkerkelijkheid immers eerst zal aanvangen rond 1880, vinden we hier de eerste tekenen om de interne zwakheden van een volledig pratikerende bevolking te ontdekken.

De reden voor deze casus-studie ligt in de noodzaak aan een nauwkeuriger onderzoek naar de draagwijdte van de diverse factoren, naar de bewegingen en structuren die de algemene trend bepalen en de diepere oorzaken van hun determinerend karakter. Om aan deze specifieke problematiek tegemoet te komen, onderzochten we het contingent clericale roepingen afkomstig uit één stad, met haar specifieke structuur, demografische evolutie, economische verhoudingen e.d.. Gent bood hiervoor een uitstekend werkterrein, gezien het daarover reeds verrichte socio-economische onderzoek en de studie van J. Art over het bisdom Gent².

Als begindatum kozen we het jaar van het konkordaat tussen Pius VII en Napoleon, waardoor het godsdienstig leven weer kon opbloeien na

(1) Een kernachtige ontleding van de hierdoor veroorzaakte crisis treffen we aan in J. COPPENS, *De huidige crisis in de kerk en onder de priesters*. *Analecta Iovaniensia*, 15, jan. 1972, 34 pp.

(2) J. ART, *Kerkelijke Structuur en Pastorale Werking in het Bisdom Gent tussen 1830 en 1914*. *Standen en Landen*, LXXI, Kortrijk-Heule, 1977, LVI-423 pp.; IDEM, *Herders en Parochianen. Kerkelijkheidsgegevens betreffende het bisdom Gent, 1830-1914*. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XIV, Gent, 1979, 223 pp.; IDEM, *De evolutie van het aantal mannelijke roepingen in België tussen 1830 en 1975. Basisgegevens en richtingen voor verder onderzoek*. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, X, 1979, 3, pp. 281-370; en andere artikels.

de achteruitgang van het religieuze leven en de lange vervolgingen in de 18de eeuw. Vanwege archiefwetten en het afsluiten van een periode in de geschiedenis, beëindigen we onze studie met de aanvang van W.O. I.

Wij zullen ons niet bezighouden met de individuele psyche waarin de roeping tot stand komt, maar willen door de kwantitatieve benadering proberen na te gaan in hoeverre maatschappelijke factoren, en welke, hierop een invloed uitoefenen: in hoeverre zij limieten vastleggen en de psychologische bereidheid stimuleren of afremmen³. Aldus hopen wij enige nieuwe gegevens toe te voegen aan een onderzoek dat reeds een eeuw geleden werd aangevat⁴.

DEEL I

VAN HET KONKORDAAT TOT HET HERSTEL VAN HET BISDOM BRUGGE (1801 - 1833)

Inleiding

We behandelen deze periode apart vanwege de lacune in het onderzoek ernaar en het feit dat er praktisch uitsluitend sprake is van seculieren, daar de heropbloei van het kloosterleven eerst na 1830 zou plaatsgrijpen.

Hoewel de officiële scheiding van Kerk en Staat reeds dateerde van 21 februari 1795, waren de tijden nog niet rijp voor een volledige scheiding⁵. Het zijn dan ook 30 woelige jaren geweest, totaal verschillend van de rest van de 19de eeuw. Daarbij komt nog een praktisch probleem dat het beeld van de evolutie zou vertekenen: met het konkordaat van 1801 werden onze bisdommen in aantal van 9 op 5 teruggebracht. Van 1802 tot 1834 is er aldus een vereniging geweest van de oude bisdommen van Gent, Brugge en Ieper. Eerst na het herstel van het bisdom Brugge

(3) Voor het biografisch repertorium, evenals voor uitvoeriger bibliografische verwijzingen en uiteenzettingen, verwijzen wij naar H. VERSTREPEN, *Rekrutering, origine en levensloop van de seculiere en reguliere geestelijkheid afkomstig van de stad Gent (1801-1914). Historisch-sociografische analyse van de socio-structurele achtergronden der priesterroepingen*, Gent, 1980, 2 dln., XXVI-290 pp. (onuitgeg. lic. verhandeling).

(4) Een uitvoerig historiografisch overzicht vindt men in X. TOSCANI, *Per una storia del reclutamento sacerdotale in Lombardia nel secolo XIX. Indicazione di metodo, primi risultati e bibliografia*. In *Chiesa e religiosità in Italia dopo l'Unità (1861-1878)*. *Atti del quarto Convegno di Storia della Chiesa, La Mendola 31 agosto-5 settembre 1971. Comunicazioni - I* (Vita e Pensiero. Pubblicazione della Università Cattolica), Milaan, 1973, pp. 386-422. Voor een aanvulling zie J. ART, *De evolutie ...*, passim, en R.J. CAMPICHE en C. BOVAY, *Prêtres, pasteurs, rabbins: changement de rôle? Bibliographie thématique*. Archives des sciences sociales des religions, 48/1, Parijs, 1979, pp. 133-183.

(5) L. PRENEEL, *Priesters in het concordatair bisdom Gent (1802-1813). Toestand in de Kortrijkse dekanaten*. De Leiegouw, IV, 1962, pp. 73-74.

in 1834 zullen de Westvlaamse seminaristen vanaf 1 oktober naar een seminarie in de oude Duinenabdij overgebracht worden ⁶.

A. HET GROOT-SEMINARIE TE GENT VAN 1801 TOT 1833

1. Rekrutering

a. Intredecurve ⁷

Bij eliminatie van de jaarlijkse schommelingen bemerken we een voortdurende stijging, tot van 1825 tot '29 een absoluut dieptepunt de lijn bruusk onderbreekt. Met 5-jaarlijkse cijfers komt deze constante en zeer snelle stijging nog veel beter tot uiting. 1830 vormt een nooit eerder bereikt hoogtepunt met 308 intredes, waarna weer een normaal verloop, echter op een heel wat lager niveau dan in de vorige decennia.

b. Omstandigheden

Op de hoogte van de onderhandelingen met de H. Stoel en de gevoels van de eerste consul, verzamelde Van Hemme, gewezen onderregent van het seminarie, reeds in het begin van 1801 4 of 5 kandidaat-priesters rond zich. Na een zwakke aanvang in 1801 stijgt het aantal jonge levieten snel na de erkenning in 1802 van het seminarie in het Rijke Gasthuis door Mgr. Fallot de Beaumont ⁸. Het conflict tussen Napoleon en bisschop de Broglie in 1813 zorgde voor nieuwe moeilijkheden. Mgr. de la Brue werd aan het bisdom opgedrongen en wegens het verzet van het seminarie daartegen, werd dit door de Prefect van het Scheldearrondissement gesloten. De leerlingen werden naar Franse seminariën gezonden of gelaïciseerd en in het leger ingelijfd. Eerst op 18 mei 1814 keerden zij naar Gent terug. De ogenschijnlijke tegenspraak met onze cijfers is te wijten aan de poging tot oprichting van een „schi-matiek” seminarie, dat ondanks de dwangmiddelen slechts weinig bijval kende. De weerslag van dit uitstel bemerken we aan de top van 93 intredes in 1814. In de volgende 2 jaren, die het begin van het Hollands regime inluiden, wordt dit aantal gehalveerd, door de moeilijkheden tussen Willem I en Mgr. de Broglie, die vooral het principe van godsdienstige tolerantie niet kon aanvaarden. Vanaf 1817, na de vlucht van de Broglie, zien we echter weer zo'n sterke stijging, dat tussen 1820 en 1824 het getal rond de 100 blijft schommelen. Dergelijke cijfers zullen nooit meer bereikt worden, tenzij dan in het uitzonderingsjaar 1830.

(6) J. ROEGIERS, *Inventaris van het archief van het bisschoppelijk seminarie te Gent. Fondsen Hiëronymieten, Seminarie, Fundatie Lemmens-Broecx en Fundatie Goethals*, Brussel, p. IX.

(7) Zie tabellen I en II. Bron: BAG, Reg. 48 a, *Majus Seminarium Gandae. Cursus 1801 ad 1845 - 2072 Nomina*.

(8) Cfr. J. ROEGIERS, *Op. cit.*, p. VIII, L. PRENEEL, *Art. cit.*, passim, en F. CLAEYS BOUUAERT, *Het bisdom en het seminarie van Gent gedurende de laatste jaren der Fransche overheersing (1811-1814)*, Gent-Antwerpen, 1913, p. 102.

Van 1825 t.e.m. '29 kwamen er geen nieuwe seminaristen binnen, doordat dezen de inrichting van het „Collegium philosophium” te Leuven door Willem I, het „schismatiek” college, niet aanvaardden. Hoewel de koning op 18 juni 1827 reeds een konkordaat sloot met paus Leo XII om de zaken te vereffenen, vertraagde hij de uitvoering ervan. Dit verklaart dan ook de hausse van 308 intredes in 1830, wanneer het Gentse seminarie weer zijn deuren kan openen⁹.

De 3 volgende jaren begint de curve weer aan een normaal verloop, echter zonder het niveau van het Hollands regime te bereiken. De reserve, ontstaan door de vervolgingen, was blijkbaar opgebruikt in 1830, en het ambt bleek al veel van zijn aantrekkelijkheid verloren te hebben.

c. Wijdingen

(1) Kritiek op de wijdingscurven

De meeste vergelijkbare studies zijn gebaseerd op de wijdingscijfers, welke niet altijd equivalent zijn met de intredelijfers. De redenen voor deze verschillen zijn menigvuldig. Vooreerst is er de verschuiving te wijten aan de duur van de studie¹⁰. Bovendien begint bij de intrede in het seminarie het probleem van de roeping pas. We dienen dan ook rekening te houden met de seminarieverlaters. Daarbij komen nog een aantal sterfgevallen, meer dan men zou verwachten bij een zo jeugdig publiek. Men dient hierbij niet te vergeten dat de gemiddelde levensduur in de 19de eeuw heel wat lager was dan heden ten dage. Tenslotte werden een aantal seminaristen buiten Gent tot priester gewijd, hoewel daarnaast ook anderen, bijvoorbeeld van het Engels College te Brugge en af en toe religieuzen, in het wijdingsregister voorkomen. Onze cijfers hebben uitsluitend betrekking op de wijdingen te Gent.

Na deze algemene redenen is er voor de Franse tijd een veel verdergaand feit. Zonder tussenkomst van de H. Stoel had Napoleon immers bij het Concordaat van 1801 de wet gevoegd die de uitvoering ervan bepaalde. Dit waren de Organieke Artikelen, bestemd om een groot getal gemengde en zelfs volstrekt godsdienstige zaken uitsluitend van de burgerlijke macht te doen afhangen. Op 8 april 1802 werden dit staatswetten. Zij bevatten het verbod voor de bisschoppen geestelijken te wijden onder de 25 jaar¹¹. Dit werd streng gecontroleerd en de eerste machtiging kwam pas in mei 1803. Door het decreet van 28 februari 1810 werd de minimumleeftijd tot 22 jaar teruggebracht, doch een schriftelijke toe-

(9) Voor maatregelen en verzet tijdens het Hollands regime zie o.a. H. PIRENNE, *Histoire de Belgique des origines à nos jours. T. III: De la fin du régime Espagnol à la Révolution belge, La renaissance du Livre*, Brussel, 1950, pp. 438-461 en D. DUIJNSTEE, *Kerk en Staat in hunne wederzijdsche verhouding van kerkrechtelijk en geschiedkundig standpunt beschouwd. Ite band: Scheiding van Kerk en Staat, of Roomsche Kerk en Moderne Staat*, Leiden, 1913, pp. 251-6.

(10) Normaal moesten de studies 4 volle canonieke jaren duren. Door het nijpend priestertekort diende dit lang tot 3 jaar herleid te worden. Cfr. J. ART, *Kerkelijke ...*, pp. 92-3.

(11) D. DUIJNSTEE, *Op. cit.*, pp. 184-9.

stemming van de ouders werd dan vereist. Wegens niet voldoening aan het laatste punt zouden inderdaad namen geschrapt worden¹².

(2) De wijdingen tegenover de roepingen (tabel I)

Een vergelijking tussen beide dringt zich op om vast te stellen in hoeverre bovenvermelde feiten daadwerkelijk verschillen tot stand gebracht hebben.

Voor de Franse periode kunnen de lagere wijdingscijfers verklaard worden door de Organieke Artikelen. Vanwege deze uitgestelde wijdingen zullen de eerste jaren van het Hollands regime hoge toppen scheren. Door de sluiting van het seminarie in 1825 verminderen de wijdingen sterk en vallen in 1827 volledig stil. Dit zal de piek van 1828 tot gevolg hebben. De „boom” van 1833 stemt duidelijk overeen met het explosieve intredecijfer van 308 levieten in 1830. Hierna zullen beide een bijna identiek verloop kennen, zij het met een verschuiving van 3 jaar.

Als we de totaalcijfers vergelijken, komen we voor de intredes tot een totaal van 1563 man voor de periode 1801-1830, en voor de wijdingen tot een totaal van 1119 voor de overeenstemmende wijdingsperiode 1803-1833. Dit maakt een verschil van 444 of maar liefst 28,4%. Het aantal uitvallers lag in deze woelige periode dus erg hoog.

2. Evaluatie¹³

In 1802 beschikte de bisschop over een ontoereikend aantal parochiepriesters, daar de omwentelingsjaren de rangen van de parochiegeestelijkheid fel uitgedund hadden. Dit tekort zou gedurende gans het Franse tijdperk blijven stijgen. De oorzaak van die groeiende schaarste diende gezocht te worden in het gebrek aan een voldoende jonge priestergeneratie, daar de kandidaten onder de 25 jaar de hogere wijdingen niet mochten ontvangen. De hoge intredecijfers zijn hier dus van weinig betekenis. In vergelijking met de naburige bisdommen was in het bisdom Gent de situatie nog redelijk gunstig. Toch was het aantal gelovigen per actief priester zeer hoog.

3. Het bisdom Gent tegenover de andere bisdommen

Tihon constateert voor het aartsbisdom Mechelen in de wijdingscurve een beweging die niet veel van de Gentse verschilt, behoudens het feit dat de jaarlijkse schommelingen er minder groot zijn. De dieptepunten van 1825 en '26 heeft men in Mechelen niet gekend, maar er grijpt dan ook geen compensatie plaats zoals te Gent in 1828¹⁴. Le Clerq geeft voor de jaren 1825-30 normale intredecijfers, wat enigszins contradictorisch

(12) F. CLAEYS BOUUAERT, *Op. cit.*, pp. 106 en 110.

(13) Cfr. L. PRENEEL, *Art. cit.*, passim.

(14) A. TIHON, *Les ordinations du clergé diocésain dans le diocèse de Malines (1802-1961)*. Collectanea Mechliniensia, XLVIII, 1963, pp. 354-367.

lijkt, vermits het Seminarie op 14 juni 1825 ook gesloten werd en dit tot 1 februari 1830. Dit belette echter niet dat vele kandidaten zich aanmeldden en ook aanvaard werden¹⁵. Blijkbaar hielden een aantal priesters zich bezig met het verschaffen van particulier onderwijs aan de kandidaten¹⁶.

Leen noteert voor de Limburgse roepingen hoogtepunten in 1824-29, met daarna een daling ten gevolge van het Filosofisch College, wat in Gent duidelijk omgekeerd is¹⁷.

Voor Namen is de sterke stijging van 1815-25 vergelijkbaar met die van Gent. De volgende 5 jaren worden gekenmerkt door een forse inzinking, veroorzaakt door de plagerijen op het einde van het Hollands regime, gevolgd door een herleving na de Belgische revolutie¹⁸.

4. Besluit

Het is duidelijk dat we dienen op te letten voor te vlugge conclusies aan de hand van de intredes. De wijdingscijfers geven ons veel beter weer wat het resultaat geweest is van alle bemoeienissen.

Het beschikken over beide reeksen heeft ons immers ook toegelaten een betere vergelijking te maken met de andere Belgische bisdommen. Veel meer overeenkomsten kwamen hierdoor naar voren¹⁹. Het is dan ook duidelijk dat in eerste instantie een aantal nationaal-politieke factoren limieten opleggen aan de ontwikkeling van het kerkinstituut en dat deze controversies tussen Kerk en Staat het ambt bovendien minder aantrekkelijk maakten. Het concordaat van 1801 maakte de heropbloei van het godsdienstig leven mogelijk, hoewel de Organieke Artikelen de wijdingen nog beperkten en alle kloosterleven onmogelijk maakten. Ook Willem I wenste geen opbloei van regulieren en met het decreet van 14 juni 1825 werd de dwingelandij hernieuwd die de seminaries geleden hadden onder Jozef II in 1786.

Toch moeten we erkennen dat gunstige of ongunstige nationale (politieke) gebeurtenissen niet alles verklaren, en dat ieder bisdom een apart karakter heeft.

Het diocees Gent is door crisis en heropleving nogal bruusk geraakt en de wijdingscurve vertoont grote schommelingen, met nogal lage punten. We zouden het voorlopig dan ook kunnen indelen als een bisdom met sterke contrasten²⁰.

(15) L. LE CLERQ, *Un siècle de recrutement sacerdotal*. Collectanea Mechliniensia, XIX, 1930, pp. 558-563.

(16) A. TIHON, *Art. cit.*, p. 361.

(17) J. LEEN, *De rekrutering van de geestelijkheid in het bisdom Luik tijdens de 19de eeuw. Priesterroepingen in de Limburgse dekanaten*, Leuven, 1965, XXVI-193 pp. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling).

(18) A. CHARUE, *Problèmes du clergé diocésain, I. Sa relève dans le diocèse de Namur*. Mandements, Namen, T. II, N° 22, 1953, pp. 136-173 (1-39).

(19) Hiermee werd tevens het belang aangetoond van het geven van jaarlijkse cijfers, in plaats van 3- of 5-jaarlijkse gemiddelden of totalen.

(20) Cfr. verdelingscriteria in X. TOSCANI, *Art. cit.*, p. 430.

B. INBRENG VAN DE STAD GENT

Als onderzoeksobject namen we om praktische redenen de intredes waarbij in het register als geboorteplaats Gent werd opgegeven.

1. *Absolute cijfers*²¹

De jaarlijkse cijfers volgen in grote lijnen deze van de totaalcijfers van het Groot-seminarie. De contrasten zijn echter nog groter. Wanneer we de 5-jaarlijkse totalen berekenen valt weer de snelle stijging op tot 1825, gevolgd door een even snelle terugval naar 1835 toe (tabel II).

2. *Relatieve cijfers*

a. Verhouding tot het bisdom Gent (tabel III)

We stipten reeds aan dat tot 1834 het bisdom Brugge in het Bisdom Gent vervat was. Gedurende de eerste decennia van de 19de eeuw zal het aandeel van de Gentenaars dan ook iets lager liggen dan het gemiddelde van de ganse door ons bestudeerde periode, dat 7,4 % bedraagt. We noteren namelijk 6,9 (1801-1810), 6,6 (1811-1820), 6,9 (1821-1830) en voor de totale periode 1801-1833 6,6 %.

Uit het feit dat de verhouding hier betrekkelijk constant bleef, wat voor de volgende decennia niet meer het geval zal zijn, kunnen we afleiden dat lokale factoren in deze periode van minder invloed waren, wat overigens te verwachten was, gezien de grote beperkingen aan de heropleving van het kerkelijk leven gesteld door de nationaal-politieke factoren.

b. Verhouding tot het Gentse bevolkingscijfer²².

Gent kende een snelle en regelmatige stijging der bevolking tijdens het eerste kwart der 19de eeuw, die we ook weerspiegeld zien in de roepingen. Vermits deze heropleving duidelijk een gevolg was van het economisch ontwaken, kunnen we voorlopig al stellen dat de sociaal-economische factor indirect van invloed was op het roepingsgehalte, door het vergroten van de massa waaruit kon gerecruteerd worden.

C. BESLUIT

We constateerden dat in deze woelige periode nationaal-politieke factoren de opbloei van de roepingen sterk beperkten of onmogelijk maakten. Het belang van de lokale factoren mag echter duidelijk niet onder-

(21) Zie tabel I. Bronnen : zie voetnoot 7 plus AGSG, Reg. A 201, *Inschrijvingsregister van de seminaristen, met wijdingen, benoemingen e.a. aantekeningen, 1801-1822*. 1 reg. en AGSG, Reg. A 202, *Nomina Seminaristarum. Inschrijvingsregister ...*, 1801-1841. 1 reg.

(22) Zie M. DUMONT, *Gent. Een stedenaardrijkskundige studie*, Brugge, 1951, pp. 120, 122 en 123.

schat worden, hoewel deze hier verhuuld worden door de talrijke regime-wisselingen en hun uiteenlopende instellingen tegenover de godsdienst. In het nu volgende 2de deel zullen we de regionale invloeden beter kunnen onderzoeken en zullen we over meer mogelijkheden beschikken om de gegevens statistisch te verwerken.

DEEL II

IN HET ONAFHANKELIJKE BELGIE TOT AAN W.O. I

A. BISDOM GENT (tabel I)

1. *Seculieren*

a. Roepings- en wijdingsevolutie

Zoals we reeds opmerkten kennen beide voortaan een bijna identiek verloop, zij het met een verschuiving van 3 jaar. De cijfers stemmen echter niet helemaal overeen, door redenen die we al eerder aanstipten.

Het ontbreken van intredes in 1846 is duidelijk van weinig of geen invloed op de wijdingen. De verklaring hiervoor is dat er in dat jaar geen gebrek aan roepingen was, maar dat Mgr. Delebecque de afdeling Filosofie van het Groot-seminarie van Gent overbracht naar het Klein Seminarie van Sint-Niklaas. Hij wou hierdoor aan de seminaristen een betere filosofische basisopleiding geven, die hij noodzakelijk achtte als voorbereiding op theologische studies, en hun ook de kans geven om zich gedurende een jaar te bezinnen over hun levenskeuze en hen te vrijwaren van een voortijdig en ondoordacht engagement¹.

Als we de evolutie even in grote lijnen willen schetsen, constateren we, na de inzinking rond 1846, een stijgende lijn naar 1880 toe met hoogtepunten om de 10 jaar (1860, 1870, 1878) en vervolgens een dalende beweging naar W.O. I toe.

b. Vergelijking met andere bisdommen

J. Art stelde reeds een geringe gelijkenis vast tussen de Belgische bisdommen². Doordat we zowel over de roepingen als over de wijdingscijfers beschikken, kunnen we de vergelijking iets nauwkeuriger uitvoeren.

Mechelen vertoont ook hoogtepunten in de wijdingscurve tussen 1892 en 1904 en de opmerkelijke daling van de roepingen na 1905. Lage wij-

(1) L. COLLIN, *Antoine Stillemans* (* 1832). XXIVe bisschop van Gent, 1890-1916. *Biografie tot 1893*, Leuven, 1977 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), deel 1, p. 42.

(2) J. ART, *Kerkelijke ...*, pp. 4-5. Voor de intredcijfers van alle Belgische bisdommen zie IDEM, *De evolutie ...*, tabel V.

dingscijfers in Doornik (1868 en '70) komen overeen met lage intredescijfers voor Gent (1864 en '68). Voor de laatste 20 jaar van de 19de eeuw treft de gelijkenis tussen de hoogtepunten in de Doornikse intredes en de Gentse wijdingen. Ook Limburg kent in het decennium 1890-1900 een vruchtbare periode. De daling in het Gentse wijdingsgemiddelde wordt in Luik eerst na 1910 gevolgd. De herleving in de wijdingen begon in Gent veel vroeger dan in Namen, dat tenzij vóór 1830 weinig gelijkenis met Gent vertoont ³.

2. Regulieren

a. Roepingen bisdom Gent

We bespeuren een snelle stijging gedurende de eerste 10 jaar, gevolgd door een daling in 1845-50, een plateau in 1850-60, een lichtjes meer uitgesproken daling voor 1860-65 en een opgang vanaf 1865. Deze duurt tot 1895, waarna een daling volgt tot 1900, een hernemen tot 1910 en dan een duidelijk terugvallen ⁴.

b. Vergelijking met gans België

Als we de vergelijking maken met de grafiek van het aantal mannelijke religieuze intredes in België, dan constateren we een gelijkaardige evolutie, echter zonder daling op het einde van de 19de eeuw, waar we juist een versnelde stijging constateren ⁵.

3. Besluit

Deze voorbeelden hebben duidelijk gemaakt dat er naast gelijkaardige evoluties ook grote verschillen bestaan tussen de onderscheidene bisdommen in ons land, wat eens te meer wijst op lokale factoren. Daarom zullen we nu verder de roepingen uit de stad Gent onderzoeken, zodat we de plaatselijke evoluties meer in detail zullen kunnen bestuderen.

(3) A. TIHON, *Art. cit.*, passim; A. STEVAUX, *La vie catholique dans le diocèse. Exposition consacrée au recrutement sacerdotal diocésain*. Revue diocésane de Tournai, VIII, 1953, pp. 82-84; J. LEEN, *Op. cit.*, passim; P. MALMENDIER en J. HEUSCHEN, *La crise des vocations dans le diocèse de Liège* (I. P. MALMENDIER, *Dans la province de Liège*; II. J. HEUSCHEN, *De priesterroepingen in Limburg*). Revue ecclésiastique de Liège, 34, 1947, pp. 353-377; A. CHARUE, *Op. cit.*, passim.

(4) J. ART, *Kerkelijke ...*, p. 8.

(5) IDEM, *De evolutie ...*, p. 361.

B. DE GENTENAARS

1. *Absolute cijfers*a. Seculieren ⁶

We constateren weer een gelijkaardige evolutie met het bisdom Gent, alsook de grotere contrasten. Vanaf de grote inzinking van 1846 en volgende jaren, heeft het Groot-seminarie echter zowat 25 jaar lang te worstelen met lage intredescijfers. Bij de Gentenaars nemen we een veel vlugger herstel waar. Tussen 1854 en 1860 zullen zij dan ook gemiddeld 14 % van het totaal aantal intredes uitmaken, waar dit gemiddelde voor onze ganse periode slechts 7,4 % bedraagt (zie tabel III). Hierna nemen we weer een forse daling waar (slechts 1 Gentenaar tussen 1861 en '65), waarna de curve weer stijgt tot het einde van de jaren zeventig. De jaren negentig zullen weer voor enkele pieken zorgen, gevolgd door de terugval naar W.O. I toe.

b. Regulieren ⁷

Gezien de grote jaarlijkse verschillen, met veel nulpunten, oordeelden wij het beter de grafiek op te maken volgens de vijfjaarlijkse totalen.

Er grijpt een snelle stijging plaats tussen 1831 en 1845, gevolgd door een daling voor de periode 1846-55. De curve herstelt zich in de volgende jaren met enige lichte schommelingen. Tussen 1876 en 1895 blijft het aantal patersroepingen stijgen, met 1895 als hoogtepunt (30 intredes). Dit cijfer zal tot op de helft terugvallen in de volgende 5 jaar om weer wat te stijgen naar W.O. I toe ⁸.

De evolutie verloopt ongeveer parallel met die voor het ganse bisdom. Alleen is daar de put rond 1900 iets minder groot en is er een zekere daling merkbaar naar 1915 toe. De stad Gent nam 8,6 % voor haar rekening, iets meer dus dan haar aandeel bij de seculiere roepingen (7,4%) ⁹.

c. Totaal

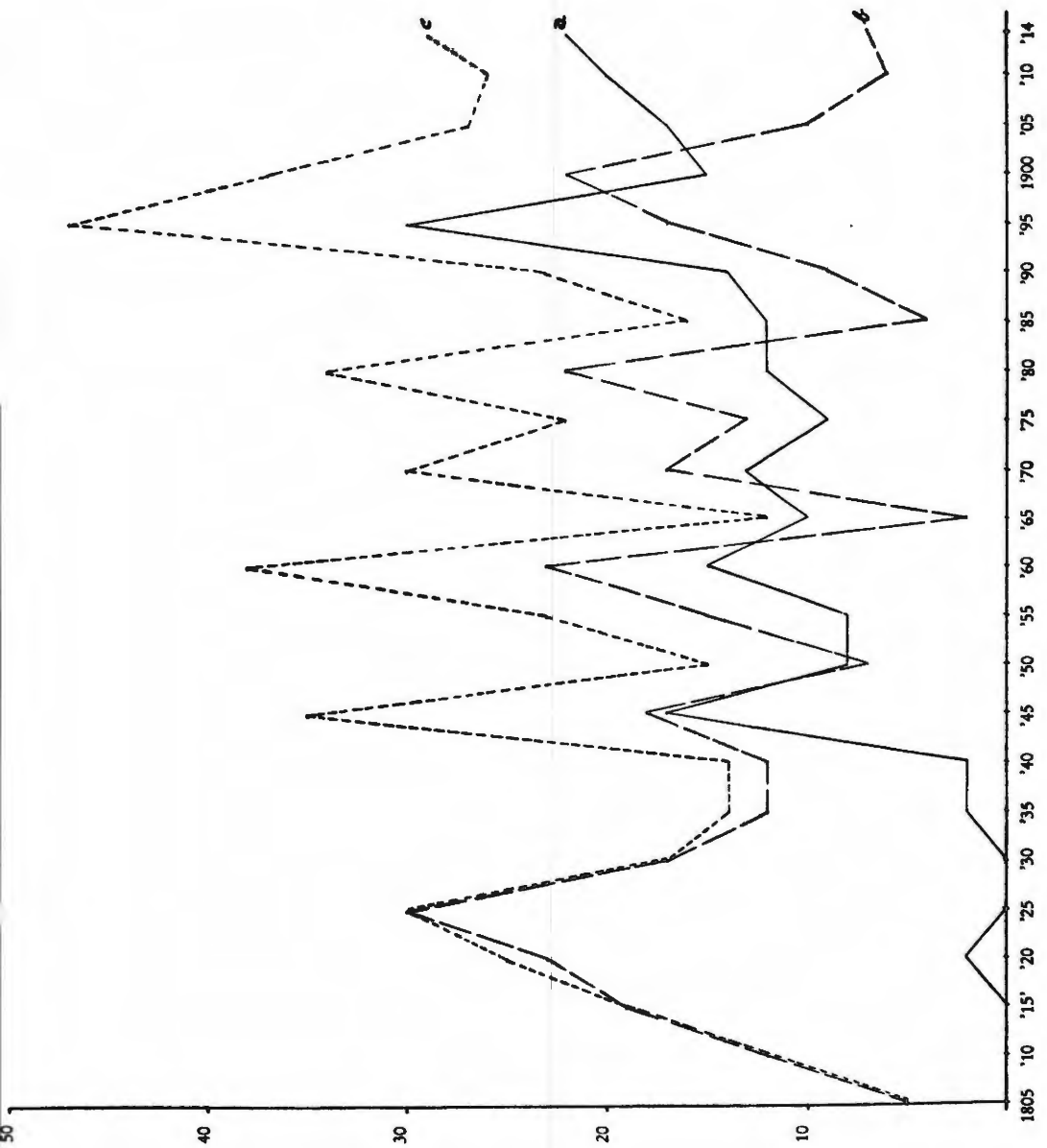
We zouden kunnen verwachten dat de stijging van de reguliere roepingen in grote mate de daling der seculiere roepingen zou compenseren. We bespeurden dit wel enigszins voor de regulieren, doch minder manifest voor de seculieren. De 5-jaarlijkse grafiek vertoont hier juist een hoogte-

(6) Tabel I. Bron : BAG, Reg. 48 a-c, *Intrederegisters der Seminaristen* en AGSG Reg. 202-204, *Inschrijvingsregister van de Seminaristen*.

(7) Zie tabel I plus grafiek. Bron : AOC, *Intrederegisters*. Voor de cijfers per instituut, zie tabel IV. Onder „Rest” werden de instituten geklasseerd met geringe roepingsgehalten.

(8) De stijging op het laatste is waarschijnlijk nog iets groter, daar 1915 als 5de jaar van de periode er niet bij gerekend is.

(9) J. ART, *Kerkelijke ...*, pp. 8, 361 en 394.

Priesterroepingen afkomstig uit de stad Gent per 5 jaar (1801-1914)
a : paters — b : seculieren — c : totaal

punt in 1856-60, alsook in 1876-1900. Wel vormt 1861-65 een extreem dieptepunt, eveneens bespeurbaar in de periode 1881-85, en niet te vergeten de daling naar W.O. I toe. Werd hier in de vooroorlogse jaren de zekerheid van het klooster verkozen boven het seculier priesterschap? Het dieptepunt van 1846-50 was iets minder opvallend.

d. Besluit

Buiten een schets van de evolutie in grote trekken, met hoogte- en laagtepunten, kunnen we niet zoveel opmaken uit de absolute cijfers. Wel valt op dat de evolutie van de stad niet helemaal evenredig is met deze van het bisdom. De casus-studie zal dan ook moeten uitmaken welke lokale factoren de evolutie bepaalden. We zullen pogen te achterhalen in hoeverre de sociaal-economische context en de politieke en kerk-institutionele factoren bevorderend of remmend werkten op het roepingsgehalte.

2. Politiek-religieuze en kerkinstitutionele factoren

a. Nationaal-politieke factoren

De gelijkenis met de politieke conjunctuur (wisseling van liberale en katholieke kabinetten) is in sommige gevallen opvallend¹⁰. De verscherping van de politieke tegenstellingen tussen de liberalen en het conservatief-katholieke kamp en de liberale regeringsperiode (1857-1870) loopt parallel met de inzinking in onze curve. Als van 1870 tot 1878 katholieke regeringen in het defensief gaan, bespeuren we nieuwe toppen in het roepingsgehalte. De nieuwe inzinking tussen 1880 en 1885 komt overeen met de onderwijs crisis in de periode 1879-1884¹¹. De daaropvolgende hausse loopt dan weer parallel met het clericaal regime in de periode 1884-1914¹².

b. Kerkinstitutionele factoren

(1) Diocesane initiatieven

De toppen die onze 5-jaarlijkse curve aantoonde voor 1865-70 en 1875-80 mogen waarschijnlijk toegewezen worden aan het initiatief van bisschop Bracq, die tweemaal een bijzonder schrijven over de priesterroepingen richtte aan de geestelijkheid, namelijk op 2.8.1868 en 29.1.1877. De pastoor speelde immers een belangrijke rol in de totstandkoming van de seculiere roepingen¹³. Als we de sterke daling in de

(10) Cfr. T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België*, Amsterdam-Brussel, 1978, passim.

(11-12) Zie hierover J. ART, *Kerkelijke ...*, respectievelijk pp. 188-191 en pp. 191-2.

(13) IDEM, *Kerkelijke ...*, p. 6.

periode 1860-65 in acht nemen, mogen we wel stellen dat het herderlijk schrijven van 1868 niet alleen oorzaak was van de nieuwe hausse, maar ook een reactie op de slechte situatie, gelijklopend met de liberale regeringsperiode.

De uitbouw van het katholiek onderwijsapparaat en van het pastoraal verenigingsleven zal ook wel van invloed geweest zijn op de rekrutering, doch verbanden met de evolutie van onze curve zijn niet zo onmiddellijk aan te tonen. Opmerkelijk is echter wel de overeenkomst tussen de verruiming van het stemrecht in 1893, de aanzet van de katholieke arbeidersbeweging in diezelfde tijd en de hausse van de roepingen¹⁴.

(2) Reguliere stichtingen

(a) Heropbloei van het kloosterleven

De reguliere stichtingen waren eveneens onderhevig aan nationaal-politieke en kerkinstitutionele factoren. Het konkordaat van 1801 bracht geen herstel van het kloosterleven met zich mee. De Organieke Artikelen maakten immers alle kloosterleven onmogelijk, behalve voor de congregaties van openbaar nut, die zich inzetten voor ziekendienst en gratis onderwijs.

In de proklamatie van de voorlopige regering van 7.3.1814 kwamen de beste vooruitzichten naar voren. Willem I hield zich echter zo streng aan de Napoleontische opvatting van „nutteloze kloosters”, dat hij de opbloei van regulieren niet wenste. De raadgevingen van zijn ministers, die alle kloosterlingen afhankelijk van Rome als een gevaar beschouwden, en de moeilijkheden met de fransdenkende bisschop van Gent, Mgr. de Broglie, waren niet van aard om het kerkelijk leven, laat staan het kloosterleven te bevorderen.

Met de Belgische onafhankelijkheid werd hetgeen in 1815 als noodzakelijk gezien werd, nu als afgedaan beschouwd. De vrijheid van vereniging bracht het kloosterleven in een gans andere atmosfeer.

Geen staatswetten meer, maar binnenkerkelijke verhoudingen zouden nu echter de bloei tegenhouden. Jozef II, Napoleon en Willem I wensten geen exempte kloosterlingen, omwille van het buitenlands gezag dat zich zogezegd inmengde. Nu zouden het de bisschoppen zijn die de kloosterlingen onder hun controle wilden brengen¹⁵.

Aldus zouden de religieuze instituten nog een hele tijd met allerlei kwaaltjes te kampen hebben. Zij zouden zelfs ongeschikt geachte seminariestudenten in hun rangen opnemen¹⁶.

Wanneer we de literatuur raadplegen over de heropbloei van de kloosters met Gentse roepingen, bemerken we bijna overal eenzelfde klassiek patroon: initiatief van enkele dynamische figuren onder de overlevende

(14) Cfr. IDEM, *Kerkelijke ...*, pp. 5-6 en 341-2.

(15) A. BOGAERTS, *Dominikanen in België 1835-1858* (Bouwstoffen voor de geschiedenis der Dominikanen in de Nederlanden, A), Dominikaans Archief, Brussel, 1969, pp. 10-35.

(16) L. COLLIN, *Op. cit.*, p. 119.

religieuzen ; beschikking over nieuwelingen die reeds in het buitenland opgeleid waren ; verwerving van de oude of nieuwe gebouwen door aankoop (met de „bons”) of door schenking ; eventueel een gezamenlijk werkterrein door de bediening van een parochie. Daarbij komt de stichting van nieuwe congregaties ¹⁷.

(b) Geografische spreiding

De grootste instituten hadden ook een stichting te Gent en deze vingen dan ook de meeste Gentse patersroepingen op. De Jezuïeten waren hierbij sterk in de meerderheid (121 op 229). Verder waren er 20 Dominikanen, 19 Ongeschoeide Karmelieten, 16 Minderbroeders en 4 Augustijnen. Zelfs zonder de Jezuïeten zouden de „Gentse” instituten toch nog een lichte meerderheid behouden.

Bij de instituten die geen stichting te Gent hadden, ging het grootste deel naar de Benediktijnen (16) en naar de Scheutisten (10). De rest (23) werd verdeeld over 8 instituten.

(c) Verdeling volgens de juridische status

De Regulieren slopten het overgrote aandeel op (204 op 229). De reguliere clerici waren hierbij het grootst in aantal (121 Jezuïeten). Op de 2de plaats kwamen de Bedelorden met 61 roepingen. Bij de kerkelijke congregaties ging een iets groter aandeel naar de specifieke missiecongregaties.

(d) Besluit

Alle moeilijkheden en verbodsbepalingen konden niet voorkomen dat lang vóór 1830 reeds roepingen opgevangen werden!

Te stellen dat men, eens toegelaten, slechts nieuwe stichtingen in te planten had om meer roepingen te bekomen en op te vangen wanneer de nood zich voordeed, lijkt ons triviaal toe. Problemen met de diocesane clerus, financiële moeilijkheden, gebrekkige infrastructuur, tekort aan jonge dynamische krachten, en dergelijke belemmerden nog een hele tijd een werkelijke heropbloei.

Naast het ontluiken van nieuwe congregaties slaagden vanaf 1850 ook een aanzienlijk aantal van de oude instituten erin hun verval tot staan te brengen. Ze werden gereorganiseerd op de oude grondslagen ¹⁸.

c. Besluit

Deze politieke en institutionele factoren verklaren alvast enkele grote bewegingen van de curve, hoofdzakelijk door verhindering of bevordering van de materiële uitbouw. De aantallen zelf verklaren zij echter niet. Een groot aandeel van de evolutie wordt er evenmin door verduidelijkt.

(17) Wij oordeelden de literatuuropgave te uitgebreid om hier weer te geven.

(18) Cfr. R. HOSTIE, *Leven en dood van de religieuze instituten. Psychologische benadering*, Brugge-Utrecht, 1972, p. 9.

Wij zullen daarom moeten overgaan tot de bestudering van enkele relatieve cijfers.

3. *Relatieve cijfers*

a. Verhouding van de stad tot het bisdom Gent (tabel III)

Gent zorgde over gans onze periode in totaal voor 7,4% van de roepingen, een merkbare daling t.o.v. de voorgaande eeuw¹⁹. Er zijn echter grote schommelingen waarneembaar. Gedurende de eerste 3 decennia blijft de verhouding constant, namelijk iets minder dan 7% (hierbij de vereniging met het bisdom Brugge niet te vergeten). Na de Belgische Revolutie stijgt het aandeel der Gentenaars, waarna het in de jaren vijftig een hoogtepunt bereikt met 12,5%. In de jaren zestig wordt dit getal gehalveerd en gedurende de rest van onze periode zal het lichtjes blijven schommelen van ongeveer 5 tot 7%, met een uitschieter van meer dan 10% in het laatste decennium van de 19de eeuw, gevolgd door het lage getal van 5,8% voor het begin van de 20ste eeuw.

Een eenduidige verklaring hiervoor is natuurlijk onbestaande. De oprichting van het Sint-Barbaracollege door de Jezuïeten in 1833 heeft waarschijnlijk veel roepingen opgeleverd, doch ook later werden nieuwe colleges opgericht, en toch zal de verhouding dalen. Wel zullen de reguliere stichtingen in Gent een deel van de Gentse roepingen opsorpen na de moeilijke beginjaren.

De grotere inbreng van het platteland valt gedeeltelijk te verklaren door de schoolstrijd. In de dorpen en kleine steden zou het vrij onderwijs het vlug halen van het officieel onderwijs. In de grote steden, waar de meerderheid liberaal was, zou dit veel trager gaan²⁰.

In het begin van de 20ste eeuw daalde de inbreng van de Gentenaars tot amper 5,75%, waarschijnlijk te wijten aan de meer geëmancipeerde geest in de grotere agglomeraties. Het is eveneens een feit dat de pastorale taak in de steden, berekend in functie van het aantal inwoners per priester, zeer vlug groter is geworden in de loop van de 19de eeuw. Deze belasting kan tot tien maal zwaarder zijn dan op het platteland²¹.

Een regel die hier ook lijkt op te gaan, is dat wanneer een zone een zekere herleving kent, de steden meer toenemen dan het platteland²². Dit zou de uitschieters van de jaren zeventig en negentig kunnen verklaren, die overeenkomen met de hoogtepunten van het Groot-seminarie van Gent.

De lokale nuances zijn dus duidelijk belangrijk (Boulard kwam bv. tot gans andere resultaten). Zo zal in de traditioneel kristelijke regio's het

(19) $\frac{1}{3}$! Cfr. F. MICHEM, *De geestelijkheid van het bisdom Gent in de achttiende eeuw*. Pro manuscripto, in 4°, Heerdweg 9, Vinkt, 1978, p. III.

(20) L. VERNIERS, *Het Brevier der Belgen*, Brussel, 1947, p. 211. Zie ook T. LUYKX, *Op. cit.*, p. 172.

(21) F. HOUTART, *Physionomie sociale et religieuse des grandes villes de l'Europe occidentale*. Social Compass, VIII, 1961, 6, p. 490.

(22) X. TOSCANI, *Art. cit.*, p. 391.

platteland meer leveren dan de steden en omgekeerd, en staat het bisdom Gent niet bekend als een der meest „clericale” van het land?

We steunden hier natuurlijk op de cijfers van de stad Gent tegenover de rest van het bisdom (m.a.w. niet uitsluitend platteland). J. Art constateerde echter dat de inbreng van het kleinstedelijk milieu niet opwoog tegen de overvloed van de buitenstedelijke milieus²³.

b. Verhouding tot het Gents bevolkingscijfer²⁴.

De bevolkingsevolutie te Gent kent een kwasi constante stijging, echter regelmatig onderbroken door een aantal crises. De hongersnood van 1817 had geen merkbare remming van de bevolkingsaan groei tot gevolg, doch de hongersnood en crisis in de jaren 1845-50 en choleraëpidemieën zullen deze wel iets remmen. Dit zou de roepingscrisis van 1861-65 kunnen verklaren. Om de 5 of 6 jaar zou de choleraëpidemie weer uitbreken, terwijl intussen andere epidemies van mindere omvang heersten (pokken). De totale sterftecijfers zeggen ons niet veel, daar vooral de kindersterfte voor ons van belang is. Zo kunnen de hoge sterftecijfers van 1838-40, te wijten aan een aanzienlijke kindersterfte ten gevolge van een epidemie van mazelen, mede de crisis van de zestiger jaren verklaren.

De sterkere bevolkingstoename van de periode 1866-90 wordt niet bepaald geëvenaard door de roepingscurve, integendeel zelfs. Dit is waarschijnlijk nog toe te schrijven aan de opeenvolgende choleraëpidemieën van de voorgaande periode 1832-66 en de afwisselende plagen van typhus en pokken in de jaren 1871-72. Vooral de lage roepingscijfers van de tachtiger jaren lijken hier het gevolg van te zijn.

Het gaat hier om de verzwakking van de jeugdklasse (0-14 j.) in de loop van de tweede helft der 19de eeuw. Zo bemerken we de correlatie tussen de voortdurende vermindering van de bevolkingsaan groei sedert 1890 en deze van de roepingen na 1900 en vooral naar W.O. I toe.

De logische verwachting van een verhouding tussen de evolutie van het rekruteringsveld en de rekrutering zelf is hiermee wel afdoende bewezen. Een evenredigheid van deze verhouding is hiermee echter niet aangetoond. We mogen nog niet stellen dat we de beslissende factor gevonden hebben voor de grote fluctuaties in het aantal roepingen. Een onderzoek naar de verhouding tot de leeftijdscategorie zal ons nauwkeuriger informatie moeten verschaffen.

c. Verhouding tot de leeftijdscategorie

(1) Afbakening

Wij onderzochten de intredeleeftijden om na te gaan of de keuze van de leeftijdsgroep van 18-25 jaar²⁵ voor een statistische verwerking wel verantwoord was.

(23) J. ART, *Kerkelijke ...*, p. 10 en tabel III.

(24) Cfr. M. DUMONT, *Op. cit.*, passim.

(25) Cfr. F. BOULARD, *Essor ou déclin du clergé français?* Rencontres, 34, Parijs,

Een voorwaarde voor de intrede in het Groot-seminarie was natuurlijk het achter de rug hebben van de humaniorastudies. Hierdoor werd een minimumgrens gesteld aan de intredeleeftijd. Een tweede factor was dat de seminaristen tot na W.O. I vrijgesteld waren van militiedienst²⁶. Slechts in een zeldzaam geval vermeldt het intrederegister onder de hoofding „Observationes” een voorgaande activiteit als verklaring voor latere intrede.

Vermits een algemeen gemiddelde weinigzeggend zou zijn, daar we eigenlijk een categorie willen afbakenen, verkozen we een aantal steekproeven te nemen. We stelden vast dat in het allerbegin de intredeleeftijden iets hoger lagen dan normaal: 20, 29, 22, 23,... Dit zijn waarschijnlijk uitgestelde roepingen, door de sluiting van het seminarie vóór het konkordaat van 1801. Hierna varieert de leeftijd van 18 tot 22 jaar. Dit blijkt de normale intredeleeftijd te zijn. Er zijn wel een aantal uitzonderingen van 25, 26 en 27 jaar, en zelfs een van 40. Ook nadat in 1846 de filosofieafdeling naar het Klein-Seminarie van Sint-Niklaas was overgebracht, bleven de leeftijden variëren van 18 tot 21 jaar.

Wanneer we de intredeleeftijden vergelijken met de fortuinstoestand (zie verder), constateren we dat de personen zonder enig fortuin in de periode 1830-35 zeer hoge intredeleeftijden hadden, namelijk 2 van 27, 3 van 26 en 1 van 25 jaar, tegenover slechts 1 van 23 en 1 van 21 jaar, wat op zichzelf al hoog is. Het gaat hier natuurlijk weer om uitgestelde roepingen, vanwege de sluiting van het seminarie door Willem I. Het is wel opvallend dat het hier hoofdzakelijk ongefortuneerden betreft die op die ouderdom nog een aanvang namen met de priesterstudies. Bij de gefortuneerden noteerden we in die periode immers slechts 1 van 26 en 1 van 24 jaar. De lagere klasse had dus blijkbaar meer behoefte aan het priesterschap, misschien juist doordat het voor hen een sociale promotie inhield. Hierop komen we verder nog terug. Toch bleef voor de meesten de intredeleeftijd onder de gemiddelde huwelijksleeftijd van hun tijd²⁷. Een vroege keuze dus.

Voor de regulieren bekwamen we 28 jaar als gemiddelde van intrede, inkleding of professie. Heel wat hoger dus dan de seculieren alhoewel sommigen reeds op zestienjarige leeftijd intraden. Er zijn echter vrij veel late roepingen. Bovendien zijn er heel wat die na hun studies aan het groot-seminarie van de ordinarius ontslag van hun verplichtingen kregen om tot een orde of congregatie te kunnen toetreden. Dit was vooral zo bij de Scheutisten en bij de Jezuïeten.

De uitzonderingen buiten beschouwing gelaten, blijkt alles samen de leeftijdsgroep van 18-25 jaar wel de juiste afbakening te zijn.

1950. Zie ook J. POEISZ, *Déterminants sociaux des inscriptions dans les séminaires et des ordinations de nouveaux prêtres aux Pays-Bas*. Social Compass, 1963, 1, pp. 494 e.v.

(26) Cfr. J. ROEGIERS, *Op. cit.* en L. COLLIN, *Op. cit.*, pp. 37-8.

(27) De huwelijksleeftijd is gedurende gans de 19de eeuw hoog gebleven: gemiddeld 27 jaar, mediaan 25,9 jaar. Een reële daling van de huwelijksleeftijd deed zich pas voor op het einde van de 19de eeuw. Cfr. C. VANDENBROEKE, *Karakteristieken van het huwelijks- en voortplantingspatroon. Vlaanderen en Brabant 17e-19e eeuw*. Tijdschrift voor sociale geschiedenis, V, 1976, p. 112.

(2) Verhouding tot de 18-25-jarigen (tabel V) ²⁸.

Deze tabel maakt ons in eerste instantie duidelijk dat de daling van het aantal seculiere roepingen in grote mate gecompenseerd en dus ook gedeeltelijk verklaard wordt door een stijgend aantal reguliere roepingen.

De zwakke jaren zestig hangen duidelijk samen met een verminderd aantal jongelingen, zoals gezegd ten gevolge van de epidemie van mazelen in 1838-40.

Op het eerste gezicht lijkt de situatie in het voorgaande decennium eigenaardig. We bemerken hoge roepingscijfers naast een zeer laag aantal jongelingen in 1856. Slechts een goede 110 jongelingen waren nodig voor één roeping. Voor de seminaristen was dit zelfs een rekordjaar. Waarschijnlijk echter neemt in 1856, tengevolge van voornoemde epidemie, de daling in onze leeftijdscategorie slechts juist een aanvang bij de minimumleeftijd. De gevolgen waren dan ook slechts enige jaren later duidelijk.

Vanaf de periode rond 1880 stijgt het roepingsgehalte echter met lichte fluctuaties, ongeveer in evenredigheid met het gestegen aantal jongelingen.

De daling naar W.O. I toe blijkt hier in feite in relatieve cijfers slechts een stagnatie te zijn, wanneer we de regulieren meerekenen.

De toestand wordt wel iets ongunstiger daar er steeds meer jongelingen vereist zijn voor 1 roeping. Het getal voor 1910 (1911) is dan ook het meest ongunstige, vergelijkbaar met dat van 1866 (1903). Toch zijn deze verschillen niet erg groot te noemen.

(3) Besluit

Een groot verband tussen beide evoluties is duidelijk. Een „constante” verhouding is het echter niet. Toch schijnt het raadzaam om de vergelijking te maken met andere demografische aanwijzingen.

d. Verhouding tot de levensstandaard

(1) economische evolutie

Wanneer we de grafiek (totaal aantal roepingen per 5 jaar) vergelijken met de curve van de algemene economische evolutie in België (Kon-dratieff-cycli) ²⁹, stellen we in grote lijnen een overeenkomst vast. We zagen echter reeds het belang van de specifieke regionale evolutie. De economische evolutie van Gent toont dan ook nauwkeuriger overeenkom-

(28) Uitgerekend aan de hand van de *Recensement général de la population* (tellingen van 1846, 1856, 1866, 1880, 1890, 1900 en 1910), Brussel, 1849 e.v. We berekenden het gemiddelde aantal intredes van 4 jaar vóór tot 4 jaar na elk officieel tellingsjaar.

(29) Zie bv. R. DHONDT en G. HOCHÉPIED, *België 1830-1980*, Lier, 1980, p. 28.

sten³⁰, zeker voldoende als motivatie om een laatste demografische aanwijzing te zoeken in de evolutie van de levensstandaard in de loop van de 19de eeuw. Daar hiervoor nog geen eigenlijke studie beschikbaar is, zullen we ons moeten behelpen met een aantal meters.

(2) alfabetisatiegraad

Vermits de meest beslissende factor voor het niveau van geletterdheid van socio-economische aard moet geweest zijn, kunnen we als eerste meter de alfabetisatiegraad nagaan³¹. Hiertoe maakten we een vergelijking met de grafiek van het analfabetisme onder de Gentse rekruten tussen 1842 en 1898³².

Wanneer we de curve enkele jaren verschuiven, valt de grote overeenkomst met onze roepingscurve op. De piek van analfabetisme in 1844 stemt overeen met het dieptepunt in de intredes van 1849. We constateren daarna een daling van de eerste en een stijging van de tweede curve, respectievelijk in 1874 en 1878. Vervolgens wordt het analfabetisme weer iets groter, waarna het een hele tijd ongeveer constant blijft. Zo is ook in grote lijnen het verloop van de roepingscurve, zij het dan natuurlijk in omgekeerde zin. De pieken in de grafiek van de rekruten (1866, 1890 en 1894-96) hangen blijkbaar samen met de lage intredcijfers rond 1890 en rond 1900.

Daar de alfabetisatiegraad te beschouwen valt als een vrij betrouwbare indicator van armoede en/of verarming³³, blijkt uit het bovenstaande het belang van de sociale afkomst van de levieten.

(3) voeding

Een tweede meter is de aard van de voeding. Op basis hiervan kan men stellen dat de eerste tekenen van verbetering van het levensniveau pas tegen het eind van het derde kwart van de 19de eeuw verschijnen³⁴. D.i. tevens de periode van de grote hausse in de seculiere roepingen.

(30) Bloeiperiode tot de revolutie van 1830, gevolgd door een crisis waaraan reeds in de jaren 1833-34-35 geleidelijk een einde komt; de crisis 1847-50; de katoencrisis van '61; uitbreiding der haveninstallaties vanaf de jaren zestig. Cfr. M. DUMONT, *Op. cit.*, pp. 122-4.

Hierbij weze terloops opgemerkt dat de veronderstelling van Dr. Gaus — de stijging van het aantal roepingen tijdens een economische recessie door ontwikkeling van intense religieuze gevoelens — duidelijk niet opgaat, integendeel zelfs. De verklaring hiervoor ligt in het feit dat voor een roeping de gevoelens nog weinig rol spelen, wanneer aan de minimale materiële voorwaarden niet voldaan wordt. Geloof en geïnstitutionaliseerde godsdienst zijn twee duidelijk onderscheiden begrippen. Cfr. H. GAUS, *Menselijk gedrag tijdens langdurige economische recessies (een schets)*, Malle, 1981, p. 53.

(31) G. ALGOET en C. VANDENBROEKE, *Alfabetisme in Vlaanderen en inzonderlijk in Zuidelijk Vlaanderen (einde 18de eeuw - ca. 1870)*. In 5e jaarboek van de geschied- en heemkundige kring „De Gaverstreke”, Waregem, 1977, p. 158.

(32) C. VANDENBROEKE, *Determinanten van de demografische evolutie*, Gent, 1977-78 (onuitgegeven licentiecursus).

(33) G. ALGOET en C. VANDENBROEKE, *Art. cit.*, loc. cit.

(34) C. VANDENBROEKE, *L'alimentation à Gand pendant la première moitié du XIXe siècle*. *Annales Economies Sociétés Civilisations*, XXX, 1975, 2-3, p. 590.

(4) vleesverbruik

Een van de meest significante aspecten van de voeding om dit na te gaan, is wel het vleesverbruik. De grafiek hiervan zal pas na 1860 de cijfers van het begin van de 18de eeuw evenaren. Na 1880 zal hij weer iets dalen, zoals ook het aantal intredes van Gentenaars in het Grootseminarie ³⁵.

(5) besluit

Het onderzoek van deze meters heeft duidelijk het grote verband aangetoond met de lokale socio-economische evolutie en bijgevolg met de sociaal-economische positie van de mensen. Verdere verklaringen moeten dus te vinden zijn in de sociale origine van de priesterkandidaten.

4. *Sociale origine*

a. Inleiding

Zoals reeds velen betoogden, kan men niet ontkennen dat het gezin de bakermat is van de roeping. Logischerwijs zal deze keuze dan ook beïnvloed zijn door de sociale afkomst. Een van de sociale determinanten wordt gevormd door de socio-economische kondities van de bevolking. De sociale herkomstklassen van de priesterstudenten zijn dan ook zeer betekenisvol.

Om inzicht te verwerven in de inbreng van de verschillende maatschappelijke groepen zullen we gebruik maken van de techniek van de sociale stratificatie, het „wondermiddel” van de kwantitatieve methode. In navolging van A. Daumard steunen we hiervoor op een vooraf bepaalde socio-professionele ordening. Deze sleutel („code socio-professionel”) laat immers toe zonder veel tijdverlies het geheel van de bevolking te verdelen in een beperkt aantal sociaal-homogene groepen ³⁶.

Als indicator namen we het beroep van vader (van dat van moeder vonden we zelden een vermelding). Wanneer we deze beroepsopgaven als verdelingscriterium gebruiken, dienen we wel rekening te houden met enige praktische problemen.

Er is namelijk geen homogeniteit in de vermeldingen. De problemen zijn van drieërlei aard: onvolledigheid, onnauwkeurigheid en dubbelzinnigheid (beroepskennis of werkelijk uitgeoefende economische activiteit). Wij beschikten hier uitsluitend over de aanduidingen uit de geboorteakten en hebben deze niet verder geverifieerd ³⁷. Wat wij hier zullen geven is dan ook een subjectieve verdeling op basis van de visie van de tijd-

(35) Zie grafiek *Vleesverbruik Gent 1650-1900* in C. VANDENBROEKE, *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Beveren, 1981, p. 254.

(36) Cfr. A. DAUMARD, *La bourgeoisie parisienne de 1815 à 1848*, Parijs, S.E.V.P.E.N., 1963, 661 pp.

(37) ABSG, *Register van de Burgerlijke Stand, afdeling geboorteakten - Gent (1796-1896)*.

genoot op de hiërarchische opbouw van diens samenleving, in welke visie het beroep bepalend was voor de positie in de sociale structuur. Aldus wordt veeleer een klassebewustzijn weergegeven dan een klassenstructuur, wat voor deze studie zelfs relevanter is, zoals verder zal blijken.

Vanwege het grote aantal seculiere priesterstudenten voerden wij slechts een steekproef uit om de 20 jaar, zodat we 30% overhielden.

b. Seculieren

We zullen eerst de seculieren apart behandelen, vanwege de te grote differentiatie onder de religieuzen, hun latere opkomst en hun onevenredige verhouding met de seculieren.

(1) Economische en sociale verdeling volgens de beroepsgroepen

Verscheidene ordeningen zijn mogelijk. Wij hebben bij de verwerking van de beroepsindicaties twee aanvullende criteria gebruikt: een economische en een sociale verdeling³⁸. Aldus konden we de rekrutering zowel vanuit de beroepssector als vanuit het sociaal milieu bestuderen.

(a) Economische verdeling (tabel VII)

Vooreerst een korte verduidelijking van enkele categorieën. Onder landbouw verstaan we zowel boeren als landarbeiders, hoveniers e.d.. Bij de detailhandel werden de winkeliers en kruideniers gerangschikt. De vrije beroepen groepeeren de architecten, advocaten, notarissen, geneesheren, apothekers en kunstenaars. Als magistraten beschouwden we rechters, raadsheren, gouverneurs enz... De vermelde eigenaars zijn grondbezitters. Onder diverse werd iedereen gerangschikt die we niet konden onderbrengen zoals bijv. stoker, zaakwaarnemer e.d.m..

Het aandeel van de landbouw is duidelijk zo goed als onbestaande. De sectoren transport, dienstboden en dagloners zijn eveneens nauwelijks noemenswaardig.

Een iets groter aandeel wordt ingenomen door de eigenaars-renteniers-particulieren, vooral in de eerste periode, de vrije beroepen in de tweede periode en tenslotte de ambtenaren en bedienden.

De grootste inbreng wordt echter geleverd door de sektor ambachten en industrie, waar de voeding met het grootste aandeel gaat lopen, en de sector handel, vooral geld- en groothandel, en detailhandel. Het aandeel van de horeca is zeer klein.

Het verschil aan inbreng van de verschillende categorieën in beide periodes dient in verband gebracht met de structurele transformaties die de economie in Vlaanderen ondergaan heeft gedurende de 19de eeuw. Bovendien is de belangstelling van de onderscheidene categorieën voor

(38) Voor de economische verdeling mochten wij gebruik maken van een lijst, opgesteld door Dr. J. De Belder, die een rangschikking geeft van de beroepsvermeldingen uit de bevolkingstellingen van 1846 en 1910 en de industriële tellingen van 1846 en 1896.

het priesterberoep slechts te achterhalen door het verschil na te gaan tussen hun procentuele inbreng en hun aandeel in de totale bevolking. Het is dan ook niet slecht een vergelijking te maken met de beroeps-evolutie van deze laatste.

Verhaegen onderzocht deze evolutie in Vlaanderen van 1846 tot 1910. Eigenlijk gaat het hier om een statisch beeld van de beroepsstructuur op deze twee tijdstippen, het resultaat van de evolutie, en niet om het totaal van de voorafgaande halve eeuw, zoals bij onze verdeling. De vergelijking met het contingent uit de landbouwwereld konden we niet maken, vermits onze studie uitsluitend stedelingen behandelt. Veel konden we hieruit dus niet halen. Belangrijk is wel de sterke stijging van de tertiaire sektor (handel, dienstpersoneel, vrije en administratieve beroepen). Verhaegen noteerde in de jaren 1846 en 1910 een tewerkstelling van de actieve bevolking in deze sektor van respectievelijk 10,31 en 24,87%. Wij noteerden slechts een gering verschil: 46,8 en 46%. Vooral de spectaculaire stijging van de vrije beroepen in de tweede periode is hier opmerkelijk. Hij stelde ook een kleine daling van de produktieve sektor (ambachten en industrie) vast: van 55% naar 51,95%. Wij constateerden juist een stijging, namelijk van 34% naar 46%³⁹.

Daar de studie van Verhaegen bovendien gans Vlaanderen omhelst, achtten we een nadere vergelijking met de totalen voor de stad Gent zelf noodzakelijk. Hiertoe raadpleegden we het artikel van J. Kruithof, die de situatie rond 1846-47 behandelde⁴⁰. Hij stelde een iets groter aandeel vast in ambachten en industrie (50,5% tegen 40,2%). De handel besloeg slechts 9% daar waar wij 32% vaststelden. Het procentueel aandeel van ambtenaren en bedienden lag iets lager voor gans Gent (3,5% tegen 6,2%). Het aandeel van het transportwezen was ongeveer hetzelfde (1,5% tegen 1,4%). De eigenaars en dienstboden bedroegen respectievelijk 3% en 4,5%. De dagloners bereikten bij hem een totaal van 14%, waar wij amper 1% telden. De diversen maakten 12,5% uit. Onder deze rubriek rangschikte hij echter zeer veel: onder-officieren en soldaten, reguliere geestelijken, landbouwers en tuinlieden, leerlingen van kostscholen, leerling-apothekers en leerling-drogisten, alsmede de categorie „personen zonder beroep”. Dit verklaart enerzijds dit relatief hoge cijfer en anderzijds het lage cijfer van zijn „ambtenaren en bedienden”.

Hiermee kunnen we reeds een eerste besluit formuleren. Gent was blijkbaar een absoluut moderne stad te noemen. De sectoren nijverheid-handel-krediet leveren samen een totaal van bijna 60%. Deze sectoren leverden ook het merendeel van de seculiere roepingen, namelijk 72,2%.

(39) B. VERHAEGEN, *Contribution à l'histoire économique des Flandres* (U.C.L. Collection de l'Ecole des Sciences Economiques n° 74), Leuven, 1961, dl. 1, pp. 337-8 en 347.

(40) J. KRUIHOF, *De sociale samenstelling van de bevolking te Antwerpen, Brussel, Gent en Luik 1846-47*. Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, nieuwe reeks, dl. XI, 1957, p. 210 (14).

D. i weer een tussentoestand in de evolutie, die we als een gemiddelde zullen beschouwen om een vergelijking mogelijk te maken.

Dit iets hogere cijfer valt waarschijnlijk te verklaren doordat in onze verdeling bij de dagloners alleen dezen gerangschikt werden die we niet verder konden specificeren. Een groot deel van hen die Kruithof bij de dagloners rekende, zit bij ons dan ook vervat in de sektor ambachten en industrie (dagloners werkzaam in de industrie).

Helemaal gaat deze evenredigheid echter niet op. Binnen deze groep nam de categorie handel 32 % van de roepingen voor haar rekening, waar Kruithof slechts een aandeel van 9 % in de totale beroepsactiviteit vaststelde. Vermits ook de ambtenaren en bedienden een meer dan evenredig aandeel opeisten, vormt dit alles reeds een aanwijzing voor de hypothese van de overwegende inbreng van de kleine burgerij, waarover verder meer.

(b) Sociale verdeling (tabel VIII)

Vanuit bovenstaand totaalbeeld is onze economische stratificatie al iets begrijpelijker geworden. Toch blijven we geconfronteerd met de sociale situering van deze groepen en derhalve met de hiërarchische opbouw van de populatie waarvan zij deel uitmaken.

Voor de opbouw van een dergelijke primaire socio-professionele hiërarchie baseerden we ons op de positie die het gezinshoofd innam in het beroepsmilieu: zelfstandigheid, ambtenarij of loondienst. De onderverdeling spreekt voor zichzelf. Toch zijn enkele woorden uitleg hier wellicht op hun plaats.

In allerhande publikaties komt de uitspraak voor als zouden ambtenaren en bedienden noch bij de middenstand noch bij de arbeiders behoren. Deze specificiteit ligt in de dubbelzinnigheid van hun werksituatie: enerzijds werknemer, anderzijds medewerker van hun opdrachtgever. Vanwege dit eigen karakter behielden wij hen als een aparte categorie. Onder „wisselend” rangschikten wij de categorie mensen die binnen de zelfstandige of onafhankelijke positie een wisselende activiteit aan de dag legden. De categorie van de „intermediairen” omvat al degenen die van een zelfstandige beroepssituatie in loondienst overgingen of omgekeerd.

In grote lijnen kunnen we zeggen dat de zelfstandigen met 77,3% de hoofdbrok uitmaken, aangevuld door 16,5 % onafhankelijken en 6,2 % ambtenaren en bedienden, vooral lagere ambtenaren. De onder „geestelijkheid” gerangschikten zijn kosteren. De afhankelijken waren vooral werkzaam in de ambachten en de industrie, met sterke toename in de tweede periode. Bij de zelfstandigen wordt het leeuwenaandeel gevormd door handelaars, ambachtelijken en industriëlen. Verder nog een achtal bij de vrije beroepen en evenveel bij de eigenaars-renteniers-particulieren. Deze laatsten vormen als het ware een kaap van 8,2 %.

Zoals bij de economische verdeling rest ons nog de vergelijking te maken met de sociale samenstelling van de volledige actieve Gentse bevolking.

Prof. J. Dhondt maakte in 1948 een ruwe sociale stratificatie van Gent in 1848, op basis van de belastingen. Hij kwam tot het besluit dat een groep vrij goeuden, die 5 % van de bevolking omvatte, afgezonderd

aan de spits stond. Een zeer geringe middenstand maakte een derde van de bevolking uit. Ongeveer 10 % maakte de overgang tussen deze beide en 50 % waren arbeidersgezinnen ⁴¹.

Kruithof berekende een meer gespecificeerde indeling op basis van de beroepsindicaties. Het aandeel werknemers bedroeg 54,5 %. De werkgevers (zelfstandigen) bereikten een aantal van 22 %. Het aantal ambtenaren en bedienden was goed voor 6,5 %. De overige 17 % waren personen zonder beroep (5,5 %) plus de personen waarvoor het onderscheid tussen werkgevers en werknemers in de bevolkingstelling niet aangegeven werd (11,5 %) ⁴².

Het valt meteen onmiddellijk op dat hier nog weinig overeenkomst te bespeuren is met de sociale origine van de seculiere priesterstudenten. Het aantal ambtenaren en bedienden komt ongeveer overeen. Onze zelfstandigen echter nemen een veel groter aandeel in beslag, zelfs als we er rekening mee houden dat in Kruithofs resterende 11,5 % nog een deel zelfstandigen kunnen schuilen. Het aandeel van de handelaars, ambachtelijken en industriëlen ligt bij Kruithof iets hoger. Van het hoge aantal werknemers vinden we slechts betrekkelijk weinig weer (16 % tegenover 54,5 % — plus eventueel een deel uit het overschot). Ambtenaren, bedienden en zelfstandigen traden dus weer op de voorgrond.

(2) Verdeling volgens fortuinsbezit (tabel VI)

De voorgaande indeling volstaat eigenlijk niet. Professionele categorieën zijn nog geen sociale groepen. Met de „code professionnelle” van de Fransen bekomen we slechts subjectieve hiërarchieën.

Tussen de leden van eenzelfde beroepsgroep kunnen zich immers grote verschillen voordoen in rijkdom en aanzien. Om hierin inzicht te verkrijgen kan men een stratificatie opstellen op basis van het bezit (sociologische school van de samenleving in permanente conflictsituatie) of een op basis van het prestige (samenleving in evenwicht).

We beschikken over interessante fortuinsindicaties in de „Notae”. D.i. een officieus document met betrekking tot de neomisten, waarin we een aanduiding vinden over het fortuin dat de groot-seminaristen van huize uit meebrachten. Uitsluitend seculieren werden hierin dus opgetekend. Deze aanduiding zou verband houden met de clericale titel ⁴³. Hoogstwaarschijnlijk wordt hier een antwoord gegeven op de vraag of de seminaristen zelfstandig in hun onderhoud konden voorzien door het van huis uit meegebrachte kapitaal. Er wordt hier niet alleen aangeduid of het vereiste minimum al dan niet bereikt werd, men vermeldt ook of de fortuinstoestand zeer slecht, bijna voldoende, uitmuntend enz. was.

(41) J. DHONDT, *Woelingen te Gent in 1848*. Heruitgave in *Machten en Mensen* ..., p. 595.

(42) J. KRUIHOF, *Art. cit.* pp. 211-2 (15-6). De benaming „werkgevers” vinden we hier niet erg relevant. Een zelfstandige hoeft nog geen werkverschaffer te zijn.

(43) Aldus E.H. L. Collin, archivaris van het B.A.G. Over de clericale titel zie J. Art, *Kerkelijke* ..., pp. 17-18.

Wanneer we aannemen dat men hier uitging van de zogenaamde clericale titel, kunnen we stellen dat hier relatief objectieve normen gehanteerd werden. In elk geval zijn de aanduidingen typerend voor het belang van de „fortuna” voor de kandidaten, volgens de normen van het kerk-instituut. Om absolute klaarheid in deze zaak te scheppen zouden deze indicaties eens moeten geconfronteerd worden met andere bezitsbronnen.

De periode 1843-73 werd reeds onderzocht door J. Art⁴⁴. Wij ontdekten echter nog een deel over een vroegere periode, te weten 1824-44. Dit deel, dat volgens het opschrift begint in maart 1830, bevat echter al een aantekening van eind 1829⁴⁵. Vermits dit een periode met zeer hoge wijdingscijfers is, bevat het meer namen dan de andere delen, alhoewel het een veel kortere periode beslaat (602 namen tegenover 584). Het is dus zeker representatief. Slechts bij 3 personen was geen enkele aantekening gemaakt over de *fortuna*.

Daar wij wel 37 verschillende aanduidingen vonden, werden de gelijkwaardige vermeldingen samengenomen, op dezelfde wijze als Dr. Art dit gedaan heeft. Dit zal ons de mogelijkheid bieden de resultaten te vergelijken.

Bij de 599 resterende wijdelingen waren er 110 zonder enig vermogen (*fortuna nulla*), 133 met wel enig, doch nog onvoldoende geld (*fortuna insufficiens*), 219 met voldoende kapitaal (*sufficiens*) en 107 gefortuneerd (*bona, pinguis*). Zij maken respectievelijk 18, 22, 42 en 18% van het totaal uit.

Wanneer we de middelste twee categorieën samentellen en beschouwen als middenklasse (kleine burgerij, middenstand, welstellende boeren), komen we tot 64 %. Ook Dr. Art stelde een dergelijk cijfer vast (65 %). Het getal van de rijksten en de armen belooft voor elk slechts 18 %.

Wij hebben natuurlijk geen enkele zekerheid dat het hier geen arbitraire aanduidingen betreft. Het is onbekend welke maatstaf men hier hanteerde en of deze misschien verschilde volgens de opsteller en volgens de periode. Nieuwe regelingen in verband met de clericale titel werden immers ingevoerd tijdens de hier onderzochte periode. Gezien de constante percentages, menen we hieraan toch een zekere objectiviteit te mogen toekennen en beschouwen we het dan ook niet als irrelevant aan de hand van deze Notae een beknopte analyse te geven van de neomisten afkomstig van Gent.

Op de 99 nieuwe priesters van Gent troffen we er 38 aan zonder enig fortuin. 14 bezaten wel enig doch onvoldoende en 26 voldoende kapitaal. 21 waren gefortuneerd. Wanneer we de middelste twee categorieën samentellen en beschouwen als middenklasse, komen we tot een totaal van 40 %. Dit ligt heel wat lager dan het resultaat voor alle seminaristen (65 %). Dit zou kunnen verklaard worden door het ontbreken van welstellende boeren bij de stedelingen. Vermits het grootste deel van de roe-

(44) J. ART, *Op. cit.*, p. 19. BAG, Reg. 103 a-c, *Notae relatae ad sacerdotes ordinatos a die 23 Septemb. 1848 ad 10 junii 1876*.

(45) BAG, Reg. 103 d, *Notae relatae ad sacerdotes ordinatos: incipit Martio 1830 (1824-1844)*.

pingen van het platteland afkomstig was, zouden deze het peil van de middenklasse wel eens opgedreven kunnen hebben.

De theorie van de overweldigende inbreng van de middenklasse blijkt hier dus niet helemaal op te gaan. De ongefortuneerde klasse, waarschijnlijk voor een groot deel arbeiders, bracht bijna evenveel nieuwe priesters aan. We dienen met andere woorden op onze hoede te zijn voor dergelijke tot clichés geworden theorieën.

Wanneer we onze cijfers verifiëren met de algemene indeling van de Gentse bevolking volgens de materiële rijkdom op basis van de betaalde belastingen, dan valt dadelijk de zeer grote gelijkenis op. Kruithof stelde vast dat in 1848 16 % van de gezinnen meer dan 42 fr. *rechtstreekse* belastingen betaalden. 23 % betaalde minder dan 42 fr. *persoonlijke* belasting en 18 % betaalde geen persoonlijke belasting doch was niet behoeftig. Wanneer we deze laatste twee samentellen komen we tot 41 %. Ten laatste was 24 % gedeeltelijk en 19 % volledig behoeftig, samen 42 %⁴⁶.

Met andere woorden, een verbluffende overeenkomst. Het rekruteringsniveau van de Gentse seculieren was blijkbaar een exacte weerspiegeling van de sociale gelaagdheid van de Gentse bevolking.

De cijfers voor de hoogste twee categorieën zijn zelfs nog iets meer gelijkend wanneer we een correctie doorvoeren aan de hand van het cijfermateriaal verschaft door J. Dhondt. Hij constateerde dat de economisch-sociale structuur van de bevolking niet de vorm van een pyramide aannam, doordat de verwachte spits van de groep van de zeer gegoeden relatief talrijk was. 9,9 % betaalde namelijk meer dan 169 fr. belasting⁴⁷.

Enkele procenten van Kruithofs hoogste groep zouden dus best naar zijn tweede groep overgeheveld worden. De gelijkenis met ons rekruteringsniveau is dan volkomen.

Een verklaring voor het feit dat deze bezitsstratificatie ons een veel beter inzicht in het rekruteringsniveau verschaft dan de socio-professionele indeling is betrekkelijk eenvoudig. Iedere primaire hiërarchie moet namelijk ook steunen op het gezin. De verschillende sociale groepen zijn geen verzameling van afzonderlijke individuen, maar groeperingen van gezinnen. Een socio-professionele rangorde is echter geen groepering van gezinnen maar van individuen. We maakten deze vergelijking immers uitsluitend op basis van het beroep van vader. Een dergelijke rangorde houdt geen rekening met de vaak voorkomende heterogeniteit in de beroepssamenstelling van het gezin. In zeer vele gevallen betekent een gezin namelijk een verzameling van economische taken, die tot verschillende socio-professionele categorieën behoren. Zoiets doet zich zelfs voor in de gegoede milieus.

De fortuinssituatie van de seminaristen behelst echter het ganse gezin. De fortuinssamenstelling van de totale Gentse bevolking was opgemaakt aan de hand van de belastingen. Ook dit slaat op het ganse gezin.

(46) J. KRUIHOF, *Art. cit.*, p. 220 (24).

(47) J. DHONDT, *Woelingen ...*, p. 594.

Meerdere bezitsbronnen werden hier immers ingebouwd, zodat we daarmee beschikken over een relatief exacte indicatie van het reële bezit, en daardoor van de positie van ieder gezin ten overstaan van de ganse populatie.

c. Religieuzen

(1) Professionele verdelingen van het totale aantal religieuzen
(tabellen VII en VIII)

We beschikken hier uitsluitend over de twee professionele verdelingen. Wanneer we de economische verdeling vergelijken met die van de seculieren, merken we op dat het aandeel uit ambachten en industrie 5 % en dat uit de handel zelfs 10 % lager ligt. Ook de eigenaars-renteniers-particulieren zijn met bijna 5 % verminderd. De vrije beroepen hebben een lichte stijging ondergaan. De grootste winst wordt echter gemaakt door de sector ambtenaren en bedienden, waarbij het dan nog vooral de lagere ambtenaren zijn die het grootste aandeel hebben.

Uit de sociale verdeling blijkt dat de zelfstandigen teruggevallen zijn op 56 %, 21 % minder dan bij de seculieren. Dit gebeurde vooral ten gunste van de ambtenaren en bedienden, die 10 % stegen en van de afhankelijksten die 4 % winst boekten.

(2) Vergelijking van de afzonderlijke instituten

Dit alles is echter niet zo veelzeggend wanneer we niet instituut per instituut de vergelijking maken.

Bij onze Benedictijnermonniken valt dadelijk het welstellende en zelfs aristocratische karakter van de abdij van Maredsous op, in vergelijking met de andere abdijen. De abdij van Affligem stond hierbij bekend voor haar typisch „Vlaamse” karakter. Als eenmaal de hogere katholieke burgerij haar zonen voor het reguliere ideaal zal laten kiezen, zullen deze niet intreden in de aloude Vlaamse abdij van Dendermonde, maar zullen zij kiezen voor de latere, nieuw opgerichte abdijen, zoals Maredsous, St.-Andries of Keizersberg, waar de monastieke traditie naar hun zin onaangetaster voortleeft en de voertaal het Frans is⁴⁸.

Trappisten en Norbertijnen waren wat klein in aantal om sluitende gevolgtrekkingen te kunnen maken.

De bedelorden hadden veel meer aantrek, waarschijnlijk ook te wijten aan hun bredere rekruteringsbasis. De Dominikanen rekruteerden vooral onder de ambachtelijken, de kleine handelaars en de arbeiders. De Ongechoeide Karmelieten moesten het ook vooral hebben van ambachtsluie kleine handelaars, hoewel hier ook een viertal groothandelaars opvallen. De Minderbroeders waren erg „volks”. Hun origine lag eveneens bij de kleine burgerij, middenstand en arbeidersklasse. Augustijnen en

(48) Cfr. J. ART, *Kerkelijke ...*, p. 59.

Capucijnen waren ook nogal klein in aantal, doch ook hier is er geen sprake van hoge burgerij.

De zeer talrijke Jezuiten waren voor het merendeel van gegoede afkomst. Hun rekruteringsveld was de gegoede stedelijke bovenlaag.

De clericale congregaties vertonen een veel breder rekruteringsveld, namelijk van grondeigenaars en kooplui tot fabriekswerkers.

(3) Besluit

Ons voorlopig besluit kan kort zijn. De aristocratie oriënteerde haar kinderen, met de verspreiding van een religie van meer persoonlijke aard, naar het priesterschap toe. Door intense studies en een volledige inzet te vereisen, leverde zij echter meer roepingen voor de religieuze instituten, dan voor de bisschoppelijke clerus⁴⁹. Deze roepingen werden hoofdzakelijk opgevangen door de Benedictijnerabdij van Maredsous en ook wel door de Jezuitenorde. Hier konden zij de mensen uit hun wereld terugvinden⁵⁰.

De bedelorden waren meer gericht op de noden van de kleine burgerij en van de lagere klassen, die de financiële middelen voor de dure studies aan de bisschoppelijke seminaries niet konden opbrengen.

Aldus manifesteerde de differentiatie tussen de maatschappelijke standen zich in de hiërarchie onder de kloosters. De overgang van het ouderwetse „burgerlijke” patroon naar het meer harmonisch-democratische was echter merkbaar bij de clericale congregaties, die meer dan de oude orden uit alle lagen van de Gentse bevolking rekruteerden.

d. Verklaringen

We zagen hoe bij de socio-professionele verdelingen de middenklasse (zelfstandigen, ambtenaren en bedienden) op de voorgrond traden. Wanneer we het rekruteringsniveau van de seculiere geestelijkheid benaderden volgens een fortuinsverdeling kregen we echter een bijna exacte kopie van de sociale structuur der Gentse bevolking. De reden voor deze ogenschijnlijke contradictie zullen we verderop aanhalen. Vooreerst enkele algemene hypothesen.

(1) Stedelijke origine

Laten we eerst even het stedelijk karakter der rekrutering ter sprake brengen. Wanneer we Brussel vanwege zijn hybridisch karakter terzijde laten, vormden Gent en Antwerpen eigenlijk de enige centra van Vlaanderen⁵¹.

De urbanisatiegraad van een bepaalde regio vormt een bijzondere indikatie zowel voor het aantal als voor de sociale oorsprong van de roe-

(49) Cfr. X. TOSCANI, *Art. cit.*, pp. 391-2.

(50) F. BOULARD, *Op. cit.*, pp. 133-4.

(51) J. KERKHOFS en J. VAN HOUTTE, *Sociologische interpretatie van de kerkelijkheid en de onkerkelijkheid*. In *De Kerk in Vlaanderen ...*, p. 65.

pingen. De stedelijke origine levert vooreerst onmiddellijk de verklaring voor het zo goed als onbestaande aandeel van de landbouwsektor.

Een stad heeft ook een specifieke vorm van religieuze praktijk. De religieuze en pastorale uitrusting is er proportioneel dikwijls aan de lage kant. Op het vlak van de religieuze mentaliteit stellen we vast dat een grotere geestesvrijheid en de mogelijkheid van contact met strekkingen van diverse gezindheid, door de concentratie van religieuze, politieke, ideologische en sociale agressiefactoren, de ontkerkelijking in een stedelijk milieu sterk in de hand werken ⁵².

Hierbij komt dan nog de bijzondere socio-economische structuur van Gent, die een moderne industriële stad was. Binnen een bepaald gebied situeert een industriële stad zich immers bijna steeds op een lager niveau van religieuze praktijk dan een louter administratieve stad ⁵³.

(2) Variërende kerkopvattingen van de verschillende bevolkingslagen

Laten we nu iets nader de inbreng van de verschillende bevolkingslagen bespreken. De sterk van elkaar variërende kerkopvattingen van de verschillende collectiviteiten beïnvloeden immers op determinerende wijze het aantal roepingen door elk van hen opgeleverd. De sociale afkomst wijst duidelijk op het gezin als bakermat van de roeping. Het belang van de opvattingen van de ouders voor de kandidaat-priester is te wijten aan de ouderlijke gehoorzaamheid. Deze kan zowel in zijn positieve als in zijn negatieve aspecten tot de keuze van het priesterberoep leiden. Het is best mogelijk en zelfs zeer waarschijnlijk dat velen als het ware gedwongen werden tot priesterstudies. Het eenzijdig accentueren in de 19de-eeuwse predikatie van de blinde gehoorzaamheid der kinderen aan hun ouders, leidde immers tot veel ouderlijk machtsmisbruik, zelfs bij volwassen leeftijd van de kinderen ⁵⁴.

We zullen nu enkele hypothesen formuleren m..b.t. de sociale waarden-perceptie van de onderscheidene sociale klassen, anders geformuleerd hun waardering van en houding tegenover priester en Kerk.

Wat de adel betreft troffen we vooral oude adel aan, hoofdzakelijk grootgrondbezitters. Het stedelijk karakter van dit onderzoek plus het feit dat zij slechts een zeer beperkte toplaag van de maatschappij uitmaakten, verklaart hun geringe aandeel. Bovendien had deze klasse vooral oog voor het reguliere ideaal.

I.v.m. de burgerij vooreerst enkele woorden over de inbreng der afzonderlijke sectoren. De overweldigende inbreng van de sektor ambachten en industrie zou kunnen verklaard worden door het feit dat over heel West-Europa naast agrarische ook ambachtelijke centra met vertraging

(52-53) Cfr. F. HOUTART, *Art. cit.*, p. 491 en p. 489.

(54) P. BROECKAERT, *Predikatie en arbeidersprobleem. Onderzoek naar de sociale opvattingen van de seculiere en reguliere clerus in Vlaanderen 1800-1914* (Verzameling van de School voor politieke en sociale wetenschappen, 174), Mechelen, 1963, p. 285.

van 1 of 2 generaties meer traditioneel-godsdienstig zijn ⁵⁵.

Een verklaring voor het geringe belang van de horeca-sektor ligt voor de hand. Door de veelvuldige contacten en de aard van het bedrijf zijn dit niet bepaald de meest gunstige milieus voor de ontkieming en de groei van een priesterroeping.

In onze tweede periode (1846-1914) zal bij de seculieren de inbreng van de gegoeden (zie zelfstandigen tabel VIII) in verhouding iets dalen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de opkomst van de kloosterorden. Deze werden geprefereerd door de gegoeden, daar de Franse revolutie er in elk geval in geslaagd was het sociale aanzien van het priesterambt een fikse deuk te geven ⁵⁶. Het clericaal statuut had voor die groep ieder materiëel voordeel verloren en deze ontwaarding zette zich voort naarmate er zich in de loop van de 19de eeuw andere promotiekansen voordeden naast de clericale carrière ⁵⁷. Vóór 1840 stonden de kloosterorden echter nog in de kinderschoenen van hun wedergeboorte, zodat er weinig keuze was voor priesterkandidaten. De seculieren zouden dan ook een deel hiervan opvangen ⁵⁸.

Wanneer we de zelfstandigen plus de ambtenaren en bedienden als burgerij beschouwen, zien we dat zij vóór 1846 voor 89,4 % en na 1846 nog slechts voor 78 % van de seculiere roepingen zorgden. Dit maakt alles bijeen voor de ganse eeuw toch nog een gemiddelde van 83,5 %. We mogen dus wel stellen dat de rekrutering overwegend burgerlijk was, waarbij we geen onderscheid maken naar financiële status. Het grootste aandeel werd hierbij geleverd door de ambachtelijken en de handelaars. Deze kleine burgerij en middenstanders kunnen we als de middenklasse beschouwen.

Verscheidene verklaringen van dit fenomeen kunnen vooropgesteld worden. Vooreerst was het zo dat de Vlaamse middenstand praktisch in haar geheel de katholieke godsdienst beleed ⁵⁹. Zij was in de 19de eeuw immers zelf de konservatieve macht geworden in aanwezigheid van het arbeidersgevaar, zodat zij zich gaarne verzoende met de Kerk, die tegen de arbeiders, meer bepaald tegen het socialisme, stelling zou nemen ⁶⁰.

Een grotere kerkelijkheid vormt nog geen verklaring voor het voortbrengen van zoveel priesterkandidaten. Tijdens het Oud Regime was praktisch de ganse bevolking pratikerend en toch brachten toen ook alle bevolkingslagen niet een evenredig aantal roepingen op. De verklaring ligt heel wat dieper. Enerzijds is er het grote segregationisme van de kleine burgerij. Zij staat immers het dichtst bij de volksklassen en vreest dan ook het meest terug te keren vanwaar zij gekomen is. De kleine burger en

(55) M. VAN HAEGENDOREN, *De Vlaamse Beweging nu en morgen. 1. Na honderd dertig jaar*, Hasselt, 1962, p. 146.

(56) J. ART, *Belgische mannelijke roepingen 1830-1975*. Spiegel Historiaal. Maandblad voor geschiedenis en archeologie, jg. 16, 1981, pp. 157-8.

(57) IDEM, *De evolutie ...*, pp. 304-5.

(58) Cfr. IDEM, *Kerkelijke ...*, p. 21.

(59) A. MARGOT, *De middenstand*. In *De Kerk in Vlaanderen ...*, p. 360.

(60) Cfr. J. DHONDT, *Kerkelijkheid en Onkerkelijkheid*. Heruitgave in *Machten en Mensen ...*, p. 639.

de geestelijke proberen, elk binnen hun aktiesfeer, hun leidersstatuut te versterken. Zij streven als het ware een gelijkaardig ideaal na⁶¹.

De Kerk zou zich dan ook richten naar de smaak van de kleine burgerij. Hierdoor werd de cultus eigenlijk gecommmercialiseerd. De huidige gerichtheid naar het volk uit evangelische bekommernis kan evenzeer toegeschreven worden aan een klassezin.

Weber stelde reeds dat elke sociale groep krachtens haar eigen levensstijl ontvankelijk is voor bepaalde ideeën, en dat de kristelijke vroomheid een typisch stedelijk bourgeoisverschijnsel was⁶².

De aandacht dient hier ook gevestigd op wat we een zelf-reproducerend proces zouden kunnen noemen. Het sociaal niveau van de rekrutering zou immers van invloed zijn op de verdere rekrutering, daar de overwegend burgerlijke clerus moeilijkheden zou hebben met het apostolaat van de volkse klassen⁶³.

De daling van het geboortecijfer startte bij de adel en (hoge) burgerij en kreeg pas tegen het einde van de 19de eeuw een universeler karakter⁶⁴. Er was dus duidelijk een hoger kinderaantal bij de arbeidersbevolking. Waarom brachten zij dan proportioneel gezien niet meer roepingen aan? Een eerste verklaring hiervoor ligt in de financiële barrière die bij de gestelde toelatingsvoorwaarden hoorde: de clericale titel plus de kosten van het seminarieonderwijs. Om de minder gegoeden toch in staat te stellen de seminariestudies te bekostigen, werd er wel in een aantal beurzen voorzien. Het vereiste studie- en cultuurniveau kon ook de roepingen uit bepaalde sociaal en economisch benadeelde milieus ontmoedigen. Stellen dat de financiële barrière uitsluitend gericht was op de katholieke burgerij wiens feeling overeenkwam met het waardensysteem door de Kerk voorgestaan, lijkt ons echter een wat ver doorgedreven interpretatie. Het ging veeleer om praktische redenen: onderhoud, genoten studies, studiekosten, e.d. Temeer daar de slagboom van de financiële barrière kon opgeheven worden.

Wel was de mogelijkheid tot sociale promotie een bevorderende factor voor het aantal roepingen uit de lagere volksklassen. Volgens de 19de-eeuwse predikatie was de priesterroeping immers de enige uitzondering waardoor de „leden van de werkende klas” hun kinderen konden „tot hogere stand doen overspringen”⁶⁵.

De arbeidersstand had bovendien een zeer speciale houding tegenover

(61) Dit is de centrale hypothese zoals ze weerhouden wordt bij S. BONNET, *Une hypothèse de recherche: le clergé et la petite bourgeoisie en France*. In *Recherches et débats du Centre Catholique des Intellectuels Français. Elites et Masses dans l'Eglise*, 1971, pp. 134 en 137 (vernaauwing van de sociale basis van de priesterrekrutering).

(62) R. BENDIX, *Max Webers godsdienstsociologie*. In *Godsdienst, kerk en samenleving ...*, p. 49.

(63) M. VAN HAEGENDOREN, *Op. cit.*, dl. 1, p. 146. Zie ook X. TOSCANI, *Art. cit.*, p. 416.

(64) *Het demografisch proces. Determinanten van de demografische evolutie* (Post-graduate onderwijs in de rekurrente geschiedenis. Dossier 4), Gent, Blandijnberg 2, 1976 (gepolycopicieerd), p. 57.

(65) P. BROECKAERT, *Op. cit.*, pp. 262-3.

de Kerk. Naast de zeer krachtige kristelijke oriëntatie van de Vlaamse arbeidersstand, waren er de socialistische die antigodsdienstig zouden worden omdat de godsdienst werd aangewend als wapen tegen het socialisme, wat de massale ontkerstening in de 19de en het begin van de 20ste eeuw verklaart.

(3) Subjectieve status in plaats van objectief fortuin

We hebben in het voorgaande heel wat redenen aangehaald voor de grote inbreng van de kleine burgerij. Vanwaar nu echter het verschil tussen de professionele verdelingen en de fortuinsverdeling? Het gaat hier eigenlijk om twee zaken. Ten eerste: het verschil tussen beroeps- en fortuinsgroepen; ten tweede: het naar voren komen van de kleine burgerij bij de professionele verdelingen.

Het eerste probleem kunnen we oplossen door de gebondenheid van de fortuinsklassen aan de beroepsgroepen na te gaan.

We beschikken slechts over 24 personen met zowel indicatie over het fortuin als over vaders beroep. Derhalve konden we de sociale gebondenheid moeilijk met ingewikkelde technieken gaan meten. Het aantal is te klein.

We bekwamen de volgende resultaten. Bij de groot-gefortuneerden („pinguis, valde bona, bona”) troffen we zowel een suikerraffineerder, een dokter en een grondeigenaar aan als een lagere bediende en een metser. Onder de „sufficiens” noteren we een koopman, een apotheker, een muzikant, een slotenmaker, twee winkeliers, twee bakkers, een bediende en weer een metser. Onvoldoende fortuin („insufficiens”) hadden de zonen van een vleeshouwer, een bakker en een bediende. Geen enkel fortuin („nulla”) werd meegegeven door een directeur van een verzekeringsmaatschappij, een particulier, een zangmeester, een schoenmaker, een katoenspinner en een metser.

Het zal inmiddels wel duidelijk geworden zijn dat geen enkele beroepsgroep karakteristiek was voor een bepaalde fortuinsgroep. Zo troffen we bijv. een metser aan zowel bij de groot-gefortuneerden als bij de klein-gefortuneerden als bij degenen zonder enig fortuin.

Dit zou natuurlijk te wijten kunnen zijn aan het gebruik van een subjectieve maatstaf bij de opstelling van de „Notae”. We besloten echter reeds hieraan een zekere objectiviteit te mogen toekennen, zodat het gebrek aan overeenkomst tussen beroeps- en fortuinsgroepen door deze niet-gebondenheid verklaard is.

Waarom geeft de fortuinsverdeling nu een kopie van de structuur van gans Gent en geven de professionele verdelingen wel een duidelijke vingerwijzing naar de middenklasse? De verklaring hiervoor ligt volgens ons in het feit dat status belangrijker geacht werd dan fortuin. De bezitsverdeling geeft dus wel iets aan, namelijk dat het fortuin niet zo belangrijk was. We wezen ten andere reeds op de mogelijkheid tot omzeiling van de financiële barrière. Het sociale aanzien, het subjectieve van de status die men bezat in de ogen van de medemens, was veel belangrijker voor de ingewikkelde verhouding tussen de groepswezens die men-

sen tenslotte zijn, dan het objectieve cijfer van hun totale bezit, waar buitenstaanders toch meestal niet exact van op de hoogte zijn. Het klassebewustzijn slaat dan ook meer op het beroep en het daarmee gepaard gaande prestige, dan op het bezit.

Het is dus eens te meer duidelijk dat het sociologisch inzicht vermen-selijkend moet zijn, d.w.z. de indrukwekkende sociaal-structurele vormen moeten herleid worden tot de levende wezens die er de scheppers van zijn ⁶⁶. Hoewel K. Marx nogal sterk de nadruk legde op het vormelijke, het geld, was ook hij reeds op de hoogte van de waarde van de idee, van het verschil tussen zijn en denken ⁶⁷.

III. ALGEMEEN BESLUIT

Bij de analyse van de tijdreeksen kwam het er op aan de systematische invloeden te scheiden van de toevallige. Het overwegend belang van de lokale socio-structurele factoren is wel duidelijk. Men kan hen trendbepalend noemen. Het zijn dynamische factoren, hun invloed blijft. De politieke en institutionele factoren daarentegen zijn statisch en hun invloed is voorbijgaand. De politieke in het bijzonder moeten bovendien al van zeer drastische aard zijn om grote invloed te hebben (vervolgving, dwang, m.a.w. verhindering of sterke beperking van godsdienstige uitingen). Slechts in de woelige periode vóór de Belgische onafhankelijkheid zijn zij van wezenlijk belang. Daarna zijn het slechts exogene factoren die schommelingen veroorzaken binnen de algemeen voortschrijdende beweging. Bepaalde de Kerk de politieke en socio-economische evolutie niet, zij speelde er echter wel op in. De demografische factoren zijn al veel belangrijker: zij bepalen de grootte van het rekruteringsveld. De sociaal-economische evolutie verlegt de limieten door de bevolkingsaan-groei mogelijk te maken en door de verhoging van de levensstandaard, waardoor steeds meer jongelingen aan de minimumvoorwaarden konden voldoen. Alle socio-economische factoren beïnvloeden mekaar onderling. Geen enkele geeft de doorslag, maar door hun samenhang werken zij in dezelfde richting en bepalen zo de trend. Temeer daar bovendien de socio-economische evolutie in de 19de eeuw een sterke uitbreiding veroorzaakte van de middenklasse, voor dewelke het priesterschap appelleerde op het prestige-voel van hun beroepsklasse. Zo is het huidig priestertekort zeker voor een groot deel te wijten aan de sociale ontwaarding en zelfs negatieve evaluatie van het ambt. Het verwachtingspatroon is sterk geschaad.

(66) P. BERGER, *Het hemels baldakijn. Bijdrage tot een theoretische godsdienst-sociologie*, Utrecht, 1965, p. 18. De noodzaak dat de sociologie aan de sociale objectiveringen haar hypostatistisch karakter ontnemt, wordt herhaaldelijk benadrukt in Webers methodologie.

(67) Uit *Economie en Filosofie*, 1844. Zie L. VAN BLADEL, *Kerngedachten van Karl Marx*, Antwerpen-Amsterdam, 1978, pp. 183-221.

SAMENVATTING

De bedoeling van deze studie was de draagwijdte na te gaan van de diverse factoren die in het verleden de priesterroepingen beïnvloed hebben en zo het inzicht in de hedendaagse problematiek te verdiepen. Daartoe werd een beperkt rekruteringsgebied onderzocht — met name de stad Gent — met zijn specifieke lokale socio-economische structuren en evolutie.

De gelijkenis met de politieke conjunctuur is in sommige gevallen opvallend en zeker doorslaggevend in de eerste woelige, revolutionaire periode (1801-1833). De institutionele factor beperkt zich voornamelijk tot de oprichting van de seminaries, de heropbloei van het kloosterleven met stichting van noviciaten, en de uitbouw van het katholiek onderwijsapparaat, met andere woorden het verschaffen van de studiemogelijkheden aan de kandidaten, de materiële uitbouw.

De vergelijkingen met de demografische evolutie, alfabetisering en levensstandaard verklaarden de overige fluctuaties en vooral de algemene trend in de roepingscurve. Het gaat hier om de vergroting van het rekruteringsveld door de toename van de totale groep jongelingen en daarin van hen die konden voldoen aan de door het kerkinstituut gestelde minimumvoorwaarden (voorafgaande studies, opleidingskosten en onderhoud).

Deze lokale socio-structurele wijzigingen bleken doorslaggevend, trendbepalend, temeer daar de socio-economische evolutie tijdens de 19de eeuw een sterke uitbreiding veroorzaakte van de middenstand en de tertiaire sector, met andere woorden de middenklasse, voor dewelke het priesterschap appelleerde op het prestigegevoel van hun beroepsklassen. Deze groep zou verhoudingsgewijs dan ook het grootste aandeel van de kandidaten opleveren. Het gaat hier wel om de professionele stratificatie van de ouders en niet om de fortuinsverdeling, die konform was aan die van de totale Gentse bevolking. De status, het sociaal prestige, was belangrijker dan het vormelijke, het eigenlijke bezit.

Het huidig priestertekort kan dan ook voor een groot deel toegeschreven worden aan de sociale ontwaarding en zelfs negatieve evaluatie van het ambt.

BIJLAGEN

TABEL I: JAARLIJKSE INTREDES EN WIJDINGEN (1801/3-1914)

a	b	c	d	e	a	b	c	d	e	a	b	c	d	e	a	b	c	d	e
1801	6	.	1	.	1830	308	36	17	.	1859	38	14	5	4	1888.	41	39	4	2
1802	24	.	2	.	1831	40	38	1	.	1860	56	39	3	4	1889	29	29	3	.
1803	17	15	1	.	1832	38	64	2	1	1861	23	29	.	4	1890	26	48	.	4
1804	14	11	.	.	1833	25	80	1	.	1862	32	52	.	1	1891	28	39	2	6
1805	29	17	1	.	1834	22	39	4	.	1863	29	21	1	3	1892	39	39	6	9
1806	27	14	1	.	1835	36	25	5	1	1864	19	27	.	.	1893	43	31	2	8
1807	16	19	2	.	1836	23	22	2	1	1865	25	43	.	2	1894	38	27	4	1
1808	25	9	5	.	1837	35	24	2	.	1866	32	29	4	2	1895	43	44	4	6
1809	44	23	4	.	1838	35	17	4	1	1867	25	33	5	1	1896	41	44	6	4
1810	46	18	.	.	1839	43	39	1	.	1868	17	27	2	4	1897	39	43	3	1
1811	65	50	6	.	1840	36	28	3	.	1869	32	24	3	3	1898	34	39	3	2
1812	74	1	4	.	1841	39	31	2	3	1870	43	22	3	3	1899	29	24	3	5
1813	24	20	.	.	1842	34	19	5	3	1871	25	34	1	2	1900	31	44	5	3
1814	93	39	4	.	1843	44	32	5	7	1872	29	29	1	1	1901	23	28	2	8
1815	45	55	5	.	1844	27	37	3	3	1873	37	36	4	.	1902	33	30	3	2
1816	44	46	1	.	1845	33	41	3	1	1874	38	26	5	2	1903	44	31	.	1
1817	58	66	5	2	1846	.	21	.	2	1875	44	29	3	4	1904	33	37	1	4
1818	68	20	5	.	1847	32	38	.	1	1876	44	20	2	3	1905	24	28	4	2
1819	62	42	4	.	1848	23	46	1	.	1877	49	23	1	3	1906	34	39	.	2
1820	99	37	8	.	1849	21	44	2	3	1878	58	41	3	1	1907	28	39	1	5
1821	76	96	10	.	1850	32	50	4	2	1879	53	44	3	5	1908	35	30	1	4
1822	101	14	7	.	1851	21	23	2	1	1880	50	48	6	.	1909	2	29	1	5
1823	97	68	6	.	1852	24	27	2	1	1881	48	55	4	3	1910	36	34	4	4
1824	100	47	7	.	1853	29	37	2	1	1882	43	51	1	5	1911	26	31	3	10
1825	1	20	.	.	1854	23	20	6	3	1883	29	50	2	1	1912	32	25	2	5
1826	.	32	.	.	1855	32	24	3	2	1884	41	52	.	.	1913	29	1	1	3
1827	1856	26	38	7	3	1885	40	47	1	3	1914	16	21	.	4
1828	.	81	.	.	1857	26	22	4	1	1886	32	38	.	4					
1829	.	41	.	.	1858	28	45	4	3	1887	39	37	3	4	Totaal	4321	3821	320	228

a : jaartal ; b : intredes Groot-seminarie Gent ; c : priesterwijdingen Groot-seminaristen Gent ; d : intredes seculieren uit stad Gent ; e : intredes regulieren uit stad Gent.

TABEL II : SECULIERE EN REGULIERE ROEPINGEN PER 5 JAAR

a	b	c	d	e	a	b	c	d	e
1801-05	0	5	5	90	1861-65	10	2	12	128
1806-10	0	12	12	158	1866-70	13	17	30	149
1811-15	0	19	19	301	1871-75	9	13	22	173
1816-20	2	23	25	331	1876-80	12	22	34	254
1821-25	0	30	30	375	1881-85	12	4	16	201
1826-30	0	17	17	308	1886-90	14	9	23	167
1831-35	2	12	14	125	1891-95	30	17	47	191
1836-40	2	12	14	172	1896-00	15	22	37	174
1841-45	17	18	35	177	1901-05	17	10	27	162
1846-50	8	7	15	108	1906-10	20	6	26	135
1851-55	8	15	23	129	1911-14	22	7	29	103
1856-60	15	23	38	174	1915				18

} 121

legende :
 a : periode
 b : regulieren uit stad Gent
 c : seculieren uit stad Gent
 d : b plus c
 e : groot-seminaristen bisdom Gent

TABEL III : VERHOUDING SECULIEREN STAD EN BISDOM GENT PER DECENNIUM

a	b	c	d
1801-10	248	17	6,9
1811-20	632	42	6,6
1821-30	683	47	6,9
1831-40	333	25	7,5
1841-50	285	25	8,8
1851-60	303	38	12,5
1861-70	277	18	6,5
1871-80	427	29	6,8
1881-90	368	18	4,9
1891-00	365	38	10,4
1901-14	400	23	5,8
Totaal	4321	320	7,4

legende :
 a : decennia
 b : seculiere roepingen bisdom Gent
 c : seculiere roepingen stad Gent
 d : procentueel aandeel van c in b

TABEL IV: 5-JAARETIJKSE REGULIERE ROEPINGEN
UIT STAD GENT PER INSTITUUT

PERIODE	SJ	OP	OCD	OSB	OFM	CICM	REST	TOT.
1831-35	1				1			2
1836-40	2							2
1841-45	11	2	1		2		1	17
1846-50	5		3					8
1851-55	6		1				1	8
1856-60	11		2		1		1	19
1861-65	10							10
1866-70	6	1		1	2		3	13
1871-75	3	1	1	2	1	1		9
1876-80	6	3	2	1				12
1881-85	8	1		2	1			12
1886-90	5	5			1	1	2	14
1891-95	20	1		2	1	3	3	30
1896-00	6		2	1	1	1	4	15
1901-05	5	1	1	2		2	6	17
1906-10	8	2	4		2	1	3	20
1911-14	6	3	2	5	3	1	2	22
Totaal	19 + 2 (1817) <u>121</u>	20	19	16	16	10	26	226 + 2 <u>228</u>

Legende:

SJ: Jezuïeten; OP: Dominikanen; OCD: Ongeschoeide Karmelieten; OSB: Benedictijnen; OFM: Minderbroeders; CICM: Scheutisten; REST: Congregatie van de H. Maagd, Jozefieten, Passionisten, Redemptoristen, Missionarissen van het H. Hart, Kartuziers, Trappisten, Capucijnen, Oblaten, Norbertijnen, Augustijnen, Picpus.

**TABEL V : VERHOUDING ROEPINGEN EN JONGELINGEN UIT
STAD GENT**

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k
1846	8155	2	1842-50	23	2,56	20	2,22	43	4,78	1706
1856	7266	10	1852-60	36	4	22	2,44	58	6,44	1128
1866	7820	6	1862-70	18	2	19	2,11	37	4,11	1903
1880	8944	6	1876-84	22	2,44	21	2,33	43	4,78	1871
1890	11725	4	1886-94	24	2,67	38	4,22	62	6,89	1702
1900	11305	8	1896-04	26	2,89	30	3,33	56	6,22	1818
1910	11674	8	1906-14	13	1,44	42	4,67	55	6,11	1911

a : officiële tellingsjaren
 b : jongelingen 18-25 j. in a
 c : seculiere plus reguliere roepingen uit Gent in a
 d : tellingsperiodes van de intredes
 e : seculiere roepingen uit Gent tijdens d

f : jaarlijks gemiddelde van e
 g : religieuze roepingen uit Gent tijdens d
 h : jaarlijks gemiddelde van g
 i : totalen van e plus g
 j : jaarlijks gemiddelde van i
 k : benodigd aantal jongelingen voor 1 seculiere of religieuze roeping : $\frac{b}{j}$

**TABEL VI : AANDUIDINGEN OVER FORTUIN DER SEMINARISTEN
IN "NOTAE"**

a	b	c	d	e	f	g	h	i
bona	107	18	83	15	190	16	21	21,3
sufficiens	249	42}	197	33}	446	38}	26	26,3}
insufficiens	133	22} 64	186	32} 65	319	27} 65	14	14,1} 40
nulla	110	18	118	20	228	19	38	38,4
Totaal	599	100	584	100	1183	100	99	100

a : fortuinstoestand
 b : aantal neomisten 1829-46
 c : b procentueel
 d : aantal neomisten 1843-76

e : d procentueel
 f : b plus d
 g : f procentueel
 h : aantal neomisten uit Gent 1829-76
 i : h procentueel

TABEL VII : ECONOMISCHE VERDELING

	Seculieren			%	Reli- gieu- zen	%	Secu- lieren + Religieu- zen	%
	1801- 1845	1846- 1914	Totaal					
I. Landbouw	1	-	1	1	1	0,5	2	0,7
II. Ambachten en industrie	16	23	39	40,2	69	35,2	108	36,9
A. Voeding	4	6	10		18		28	
B. Kleding	3	3	6		5		11	
C. Leder	2	-	2		5		7	
D. Bouw	-	3	3		6		9	
E. Hout	-	1	1		10		11	
F. Textiel	2	-	2		4		6	
G. Metaal	2	2	4		2		6	
H. Luxe-precisie en kunst	1	-	1		5		6	
I. Scheikundige nijverheid	-	1	1		2		3	
J. Papier en boekdrukkerij	-	1	1		1		2	
K. Diverse	2	6	8		11		19	
III. Transport	-	1	1	1	3	1,5	4	1,4
IV. Handel	18	13	31	32	44	22,4	75	25,6
A. Geld- en groothandel	8	7	15		30		45	
B. Detailhandel	9	6	15		12		27	
C. Horeca	1	-	1		2		3	
V. Vrije beroepen	1	7	8	8,2	21	10,7	29	9,9
VI. Ambtenaren en bedienden	3	3	6	6,2	30	15,3	36	12,3
A. Magistraten	1	-	1		4		5	
B. Lagere ambtenaren en bedienden	2	1	3		17		20	
C. Hoogleraars	-	-	-		1		1	
D. Leraars	-	-	-		3		3	
E. Geestelijkheid	-	2	2		1		3	
F. Hogere militairen	-	-	-		3		3	
G. Lagere militairen	-	-	-		1		1	
VII. Eigenaars-renteniers-particulieren	7	1	8	8,2	7	3,6	15	5,1
A. Eigenaars	1	1	2		4		6	
B. Renteniers	5	-	5		-		5	
C. Particulieren	1	-	1		3		4	
VIII. Gepensioneerden	-	-	-	-	-	-	-	-
IX. Dienstboden	-	-	-	-	2	1	2	0,7
X. Dagloners	1	-	1	1	2	1	3	1
XI. Diversen	-	1	1	1	6	3,1	7	2,4
XII. Zonder bedrijf	-	-	-	-	7	3,6	7	2,4
XIII. Wisselend	-	1	1	1	4	2	5	1,7
Totaal	47	50	97	100	196	100	293	100
Onbekend	102	121	223	X	7	X	227	X
Algemeen totaal	149	171	320	X	203	X	520	X

TABEL VIII : SOCIALE VERDELING

	Sensurieren			%	Reli- gieu- zen	%	Socia- leren + Religieu- zen	%
	1801 1845	1846- 1914	Totaal					
I. Zelfstandigen	39	36	75	77,3	110	56,1	185	61,3
A. Agrarisch	1	-	1	1	1		2	
B. Ambachten en industrie	12	14	26	26,8	42	26,5	68	23,5
C. Transport	-	1	1	1	-		1	
D. Handel	18	13	31	32	38	19,4	69	23,5
1. Geld- en groothandel	8	7	15		28	14,3	43	14,7
2. Detailhandel	9	6	15		10		25	8,5
3. Horeca	1	-	1		-		1	
E. Vrije beroepen	1	7	8	8,2	20	10,2	28	9,6
F. Eigenaars-renteniers- particulieren	7	1	8	8,2	8		16	5,5
1. Eigenaars	1	1	2		4		6	
2. Renteniers	5	-	5		-		5	
3. Particulieren	1	-	1		3		4	
G. Wisselend	-	-	-		1		1	
II. Ambtenaren en bedienden	3	3	6	6,2	32	16,3	38	13
A. Magistraten	1	-	1		4		5	
B. Lagere ambtenaren en bedienden	2	1	3		17	8,7	22	7,5
C. Hoogleraars	-	-	-		3		3	
D. Leraars	-	-	-		3		3	
E. Geestelijkheid	-	2	2		1		1	
F. Hogere militairen	-	-	-		3		3	
G. Lagere militairen	-	-	-		1		1	
III. Afhankelijken	5	10	16	16,5	40	20,4	56	18,8
A. Agrarisch	-	-	-		-		-	
B. Ambachten en industrie	4	9	13	13,4	29	14,8	42	14,3
C. Transport	-	-	-		4		4	
D. Handel	-	-	-		1		1	
E. Dienstpersoneel	-	-	-		2		2	
F. Diverse	1	1	2		3		5	
G. Wisselend	-	1	1		1		1	
IV. Gepensioneerden	-	-	-		-		-	
V. Zonder bedrijf	-	-	-		7	3,6	7	2,4
VI. Intermediairen	-	-	-		2	1	2	0,7
VII. Algemeen	-	-	-		5	2,6	5	1,7
Totaal	47	50	97	100	196	100	293	100
Onbekend	102	121	223	X	7	X	227	X
Algemeen totaal	149	171	320	X	203	X	520	X

SIGELS

ABSG : Archief Burgerlijke Stand - Gent
 AOC : Archieven der orden en congregaties
 ASG : Archief Groot-seminarie Gent
 BAG : Bisschoppelijk Archief Gent